

## РЕЗЮМЕТА

на трудовете, след защита на докторска дисертация

### Научен труд (публикация) № 1: Монография

Петър Илиев. *Принципи на организация и дейност на съдебната власт в българската правова държава*, ISBN 978-619-7295-21-4, София, издателство РА „Евромедия“ ООД, 2023 г.

*Основни цели на изследването:*

Първата цел на монографията е за първи път в българската правна наука цялостно и завършено да изследва, анализира и систематизира всички важни принципи на организация и дейност на съдебната власт в светлината на техните връзки и взаимодействия със съществените елементи, аспекти и измерения (материални и формални) на българската правова държава.

Втората цел на монографичния труд е за първи път в българската правна наука да класифицира горепосочените принципи в две големи групи – първични (оригинерни) и вторични (производни), както и да изяснени критериите за това разграничение.

Третата цел на труда е да представи и обсъди принципите на организация и дейност на съдебната власт както в контекста на техните вътрешни съотношения и корелации, така и през призмата на принципите и ценностите на българската правова държава.

Четвъртата цел на монографичното изследване е да надгради, обогати и доразвие съществуващото научно знание (теория и практика) по разглежданата правна материя в контекста на юриспруденцията на Конституционния съд и съдебната практика.

*Основни направления на задачите на изследването:*

Първо направление на научните задачи: задълбочено и подробно систематизиране, анализ и изясняване на всички важни принципи на организация и дейност на съдебната власт в българската правова държава; обосноваване и изясняване на водещата роля и основополагащо значение на принципа за независимост на съдебната власт в системата от принципи на организация и дейност на съдебната власт в българската правова държава.

Второ направление на научните задачи: подробно изследване на разграничителните линии между съдебната власт и другите власти в контекста на класическата теория и модерната доктрина за разделение на властите и връзката им с конституционния принцип на правовата държава; обосноваване на правозащитното предназначение и юридическата същност на съдебната власт и нейното взаимодействие с елементите на демократичната и правова държава; очертаване на основните

характеристики на организацията и дейността на съдебната власт в контекста на българската правова държава.

Трето направление на научните задачи: изясняване на ролите, мястото и функциите на независимите „подсистеми“ („микросистеми“) в рамките на макросистемата на съдебната власт в българския конституционен модел – разликите между първоначалния замисъл на създателите на българската Конституция и динамиката на последващите нормативни изменения; очертаване на спецификите и разликите в правните методи, правните способности и правните средства, използвани от всяка от подсистемите на съдебната власт в Република България и различния интензитет (степен на правно въздействие) на правозащитните им дейности; изясняване на разграниченията и взаимодействията между подсистемите на съда и прокуратурата в българския конституционен модел; анализ на конституционната роля на съда като гарант за защита на основните права, свободи и законни интереси на правните субекти, както и за законосъобразното осъществяване на публичната власт от институциите; разглеждане на конституционните функции на прокуратурата в правовата държава; изясняване на конституционното място и роля на следствените органи в съдебната власт на Република България; очертаване на разграниченията между различните правозащитни дейности на съда, прокуратурата и следствените органи; обосноваване на извода, че в организационно-структурен аспект, съдилищата са основата и гръбнакът на съдебната власт, а във функционален аспект тяхната дейност е най-същественото и решаващо нейно проявление.

Четвърто направление на научните задачи: систематизиране и анализ на елементите и особеностите на правната същност на правораздаването в българския конституционен модел и връзките им с конституционния принцип на правовата държава; обосноваването на извода, че в българската правова държава водещата функция на съда е правораздавателната, която е една от основните функции по упражняването на държавната власт; структуриране на научната теза, че съдебната власт осъществява правораздавателната (правосъдната) функция на държавата и от това произтича необходимостта от гаранции за нейната независимост.

Пето направление на научните задачи: анализ на съотношенията между термините „правораздаване“ и „правосъдие“ в правната доктрина и юриспруденцията; очертаване на разграничителните линии между правораздавателната (правосъдната) дейност на съда и другите му видове дейности.

Шесто направление на научните задачи: преглед и анализ на юриспруденцията и практиката, и на тази основа обосноваване на предложения за разумни промени в нормативната уредба, регулираща организацията и дейността на съдебната власт.

Седмо направление на научните задачи: публичноправен анализ на принципа на правовата държава в българския модел на държавно управление и изясняване на неговите връзки и взаимодействия с принципите на организация и дейност на съдебната власт в Република България.

### *Актуалност и значимост на проблемите:*

Противоречията в юриспруденцията на Конституционния съд и практиката на българските съдилища по тези въпроси, особено през последните две десетилетия, създават проблеми, които поставят много и важни въпроси пред научната общност, правораздаването и нормотворчеството и тези въпроси изискват отговори, свързани с необходимостта от решаване на проблемите. Друг проблем е липсата на всеобхватни и нови монографични изследвания по тези въпроси. Установените проблеми са важни предпоставки за необходимостта от настоящото самостоятелно, задълбочено, цялостно и завършено монографично изследване по темата с юриспруденциална насоченост.

Проблемите са актуални и значими и са в област от голям интерес за науката и правораздавателната практика.

Актуалността на проблемите, изследвани в труда, произтича новите тенденции и промени в системата на съдебната власт, динамиката на условията на нейната дейност, развитието на правоотношенията вътре в нейните подсистеми и взаимодействието ѝ навън с другите власти. Всичко това има съществено отражение върху цялостната организация и функциониране на съдебната власт, която е институционална гаранция за правата и свободите на гражданите, а това води до обосноваване на критични възгледи към част от съществуващата конституционна юриспруденция и съдебна практика, както и към някои аспекти от нормативната уредба.

Значимостта на проблемите, изследвани в настоящия труд, произтича от конституционното място и правозащитната роля на съдебната власт в конфигурацията на разделението на властите в светлината на особеностите на българската правова държава и необходимостта от задълбочено изследване на натрупаните през годините проблеми с оглед на посочването на добри варианти за рационалното им решаване.

Актуалността и значимостта на монографичното изследване произтичат още и от необходимостта от ново развитие на научното знание по тази изключително важна тема и стремежа към формулиране на предложения за решаване на проблемите, както и обосноваването на предложения *de lege ferenda* за промени и усъвършенстване на нормативната уредба и аргументирането на препоръки за повишаване на ефективността на съдебната власт и нейните подсистеми в контекста на връзките и взаимодействията им с принципите и ценностите на правовата държава и нейните материални и формални измерения.

### *Предмет на изследването:*

Изследвани, анализирани и систематизирани са всички важни принципи на организация и дейност на съдебната власт в светлината на техните връзки и взаимодействия със съществените елементи, аспекти и измерения (материални и формални) на българската правова държава.

Класифицирани са горепосочените принципи в две големи групи – първични (оригинерни) и вторични (производни), както и да изяснени критериите за това разграничение.

Представени и обсъдени са принципите на организация и дейност на съдебната власт както в контекста на техните вътрешни съотношения и корелации, така и през призмата на принципите и ценностите на българската правова държава.

Правната материя проблематика, която е предмет на изследването, е разгледана в контекста на юриспруденцията на Конституционния съд и съдебната практика.

Систематизирани, анализирани и изяснени са всички важни принципи на организация и дейност на съдебната власт в българската правова държава; обосновавана и изяснена е водещата роля и основополагащото значение на принципа за независимост на съдебната власт в системата от принципи на организация и дейност на съдебната власт в българската правова държава.

Изследвани са разграничителните линии между съдебната власт и другите власти в контекста на класическата теория и модерната доктрина за разделение на властите и връзката им с конституционния принцип на правовата държава; обосновано е правозащитното предназначение и юридическата същност на съдебната власт и нейното взаимодействие с елементите на демократичната и правова държава; очертани са основните характеристики на организацията и дейността на съдебната власт в контекста на българската правова държава.

Изяснени са ролите, мястото и функциите на независимите „подсистеми“ („микросистеми“) в рамките на макросистемата на съдебната власт в българския конституционен модел, като са очертани разликите между първоначалния замисъл на създателите на българската Конституция и динамиката на последващите нормативни изменения; очертани са спецификите и разликите в правните методи, правните способности и правните средства, използвани от всяка от подсистемите на съдебната власт в Република България и различния интензитет (степен на правно въздействие) на правозащитните им дейности; изяснени са разграниченията и взаимодействията между подсистемите на съда и прокуратурата в българския конституционен модел; анализирана е конституционната роля на съда като гарант за защита на основните права, свободи и законни интереси на правните субекти, както и за законосъобразното осъществяване на публичната власт от институциите; разгледани са конституционните функции на прокуратурата в правовата държава; изяснено е конституционното място и роля на следствените органи в съдебната власт на Република България; очертани са разграниченията между различните правозащитни дейности на съда, прокуратурата и следствените органи; обоснован е изводът, че в организационно-структурен аспект, съдилищата са основата и гръбнакът на съдебната власт, а във функционален аспект тяхната дейност е най-същественото и решаващо нейно проявление.

Систематизирани и анализирани са елементите и особеностите на правната същност на правораздаването в българския конституционен модел и връзките им с конституционния принцип на правовата държава; обосноваван е изводът, че в

българската правова държава водещата функция на съда е правораздавателната, която е една от основните функции по упражняването на държавната власт; структурирана е научната теза, че съдебната власт осъществява правораздавателната (правосъдната) функция на държавата и от това произтича необходимостта от гаранции за нейната независимост.

Анализирани са съотношенията между термините „правораздаване“ и „правосъдие“ в правната доктрина и юриспруденцията; очертани са разграничителните линии между правораздавателната (правосъдната) дейност на съда и другите му видове дейности.

Разгледани и изследвани са следните първични принципи на организация и дейност на съдебната власт в светлината на принципите и ценностите на българската правова държава: 1. Независимост на съдебната власт; 2. Законността като пряко проявление на общия конституционен принцип на правовата държава (господство на правото); 3. Бюджетната самостоятелност на съдебната власт като финансова основа на нейната независимост; 4. Осъществяване на правосъдието в името на народа; 5. Конституциоустановеност и законоустановеност на съдилищата; 6. Инстанционност; 7. Обжалваемост на съдебните актове; 8. Конституционна недопустимост на извънредни съдилища; 9. Обща клауза за съдебна обжалваемост на административните актове; 10. Равенство на страните в съдебния процес; 11. Състезателност в съдебния процес; 12. Установяване на истината (истинност в процеса); 13. Публичност при разглеждането на делата; 14. Мотивираност на актовете на правораздаването; 15. Право на защита; 16. Достъп до съд и задължение за разглеждане и решаване на исканията; 17. Участие на съдебни заседатели в правораздаването в определените от закона случаи; 18. Самостоятелност (независимост) при вземане на решения и организационна независимост (в това число и по кадрови въпроси); 19. Самостоятелност при управлението на недвижимите имоти на съдебната власт; 20. Мандатност на тримата висши магистрати (Председателя на ВКС, Председателя на ВАС и Главния прокурор), административните ръководители в системата на съдебната власт, изборните членове на Висшия съдебен съвет и членовете на Инспектората към Висшия съдебен съвет; 21. Уеднаквяване на правното положение на магистратите (съдиите, прокурорите и следователите); 22. Несменяемост на магистратите при определени условия; 23. Функционален имунитет на всички магистрати.

Разгледани и изследвани са следните вторични принципи на организация и дейност на съдебната власт в светлината на принципите и ценностите на българската правова държава: 1. Политическа неутралност; 2. Безпристрастност; 3. Несъвместимост с длъжности и дейности; 4. Вътрешно убеждение на магистратите; 5. Служебна тайна; 6. Справедливост на процеса; 7. Разумен срок на процеса (при разглеждането и решаването на делата); 8. Служебно начало; 9. Конкурсен принцип при назначаването, повишаването и преместването на магистратите; 10. Случаен подбор чрез електронно разпределение на делата и преписките съобразно поредността на постъпването им; 11. Български език на производствата пред органите на съдебната власт; 12. Уведомяване от страна на магистратите на органите в съдебната власт, които имат правомощието да сезират

Конституционния съд; 13. Право на жалба до Европейския съд по правата на човека в Страсбург.

Направен е преглед и анализ на юриспруденцията на Конституционния съд и съдебната практика, и на тази основа са обосновани предложения за разумни промени в нормативната уредба, регулираща организацията и дейността на съдебната власт.

Направен е публичноправен анализ на принципа на правовата държава в българския модел на държавно управление и са изяснени неговите връзки и взаимодействия с принципите на организация и дейност на съдебната власт в Република България.

#### *Структура на изследването:*

Монографията в структурно отношение се състои от увод, четири глави, разделени от своя страна на параграфи и заключение. Към нея има съдържание и библиографска справка, съдържаща посочена литература на български език и литература на чужди езици. Има и голям брой бележки под линия.

Първата глава е озаглавена „Независимата съдебна власт в системата на разделението на властите“ и включва следните три параграфа: § 1. „Разграничителни линии между съдебната власт и другите власти в контекста на класическата теория и модерната доктрина за разделение на властите“; § 2. „Независимите „подсистеми“ в рамките на макросистемата на съдебната власт в българския конституционен модел – първоначалният замисъл на създателите на Конституцията срещу динамиката на законодателните изменения“ и § 3. „Независимото правораздаване като функционална квинтесенция и същинска дейност на съдебната власт в класическия модел на разделение на властите“, като последният на свой ред има три подпараграфа: 3.1. „Правна същност на правораздаването“, 3.2. „Съотношения между термините „правораздаване“ и „правосъдие“ в публичноправната доктрина и юриспруденцията на Конституционния съд“ и 3.3. „Разграничения между правораздавателната (правосъдната) дейност на съда и другите му видове дейности“.

Втората глава е със заглавие „Първични принципи на организация и дейност на съдебната власт“ и обхваща двадесет и три параграфа: § 1. „Независимост на съдебната власт“; § 2. „Законността като пряко проявление на общия конституционен принцип на правовата държава (господство на правото)“; § 3. „Бюджетната самостоятелност на съдебната власт като финансова основа на нейната независимост“; § 4. „Осъществяване на правосъдието в името на народа“; § 5. „Конституциоустановеност и законоустановеност на съдилищата“, § 6. „Инстанционност“; § 7. „Обжалваемост на съдебните актове“; § 8. „Конституционна недопустимост на извънредни съдилища“; § 9. „Обща клауза за съдебна обжалваемост на административните актове“; § 10. „Равенство на страните в съдебния процес“; § 11. „Състезателност в съдебния процес“; § 12. „Установяване на истината (истинност в процеса)“; § 13. „Публичност при разглеждането на делата“; § 14. „Мотивираност на актовете на правораздаването“; § 15.

„Право на защита“; § 16. „Достъп до съд и задължение за разглеждане и решаване на исканията“; § 17. „Участие на съдебни заседатели в правораздаването в определените от закона случаи“; § 18. „Самостоятелност (независимост) при вземане на решения и организационна независимост (в това число и по кадрови въпроси)“; § 19. „Самостоятелност при управлението на недвижимите имоти на съдебната власт“; § 20. „Мандатност на тримата висши магистрати (Председателя на ВКС, Председателя на ВАС и Главния прокурор), административните ръководители в системата на съдебната власт, изборните членове на Висшия съдебен съвет и членовете на Инспектората към Висшия съдебен съвет“; § 21. „Уеднаквяване на правното положение на магистратите (съдиите, прокурорите и следователите)“; § 22. „Несменяемост на магистратите при определени условия“; § 23. „Функционален имунитет на всички магистрати“.

Третата глава е озаглавена „Вторични принципи на организация и дейност на съдебната власт“ и има тринадесет параграфа: § 1. „Политическа неутралност“; § 2. „Безпристрастност“; § 3. „Несъвместимост с длъжности и дейности“; § 4. „Вътрешно убеждение на магистратите“; § 5. „Служебна тайна“; § 6. „Справедливост на процеса“; § 7. „Разумен срок на процеса (при разглеждането и решаването на делата)“; § 8. „Служебно начало“; § 9. „Конкурсен принцип при назначаването, повишаването и преместването на магистратите“; § 10. „Случаен подбор чрез електронно разпределение на делата и преписките съобразно поредността на постъпването им“; § 11. „Български език на производствата пред органите на съдебната власт“; § 12. „Уведомяване от страна на магистратите на органите в съдебната власт, които имат правомощието да сезират Конституционния съд“; § 13. „Право на жалба до Европейския съд по правата на човека в Страсбург“.

Четвъртата глава е със заглавие „Принципът на правовата държава“ и съдържа четири параграфа: § 1. „Понятието за правова държава в правната теория и конституционната юриспруденция и връзката му с принципа на разделение на властите“; § 2. „Принципът на правовата държава и допустимата държавна намеса в живота на гражданското общество и сферата на частната собственост“; § 3. „Принципът на правовата държава като система от публичноправни изисквания към законите и законодателното регулиране на обществените отношения“; § 4. „Правовата държава и пропорционалността (съразмерността) при ограничаване на упражняването на правата“.

#### *Методи на изследване:*

Аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; аксиологичен (ценностен) метод; организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; исторически метод; социологически метод; институционален метод; структурно-функционален метод; метод на case studies (представяне, преглед и критичен анализ на конкретни решения); сравнителноправен метод; метод на изучаването на националните правни системи чрез образци; смесен метод.

### *Резултати от изследването:*

В българската правна наука настоящият научен труд е първата монография, която цялостно и завършено изследва, анализира и систематизира всички важни принципи на организация и дейност на съдебната власт в светлината на техните връзки и взаимодействия със съществените елементи, аспекти и измерения (материални и формални) на българската правова държава.

Освен това за първи път в българската правна наука горепосочените принципи са класифицирани в настоящия труд в две големи групи – първични (оригинерни) и вторични (производни), като са изяснени и критериите за това разграничение.

За първи път в българската правна наука принципите на организация и дейност на съдебната власт са представени и обсъдени в самостоятелно монографично изследване както в контекста на техните вътрешни съотношения и корелации, така и през призмата на принципите и ценностите на българската правова държава.

Монографичното изследване надгражда, обогатява и доразвива съществуващото научно знание (теория и практика) по разглежданата правна материя.

Темата в нейната цялост е научна новост и самото ѝ подробно и задълбочено разработване въз основа на юриспруденцията на Конституционния съд и съдебната практика може да се приеме за научен принос.

Разглежданите проблеми надхвърлят предмета на конституционното право и имат комплексен и интердисциплинарен характер с предимно публичноправен фокус, поради което при разработването на проблематиката са приложени съществени познания от различни области на правото (конституционно право, административно право, финансово право, граждански процес, наказателен процес, административен процес, обща теория на държавата, обща теория на правото, организация на правозащитните институции, устройство на съдебната власт, философия на правото, социология на правото и др.) и способност за комплексност при изложението на разработваните въпроси.

Полезна особеност на труда е обсъждането и систематизацията на възгледите и схващанията в голям брой решения на Конституционния съд на Република България и съдебната практика, както и връзките помежду им, а това е източник на ценна информация и изводи относно същностни аспекти на разглежданата проблематика.

Използваният в монографичното изследване научен подход на задълбочено представяне и критичен анализ на най-важните в разглежданата правна сфера решения на Конституционния съд, Върховния касационен съд, Върховния административен съд, българските съдилища, Съда на Европейския съюз, Европейския съд по правата на човека под формата на *case studies* (проучвания на конкретни казуси) илюстрира нагледно практическото приложение на изложените тези, обосновават изводи и направените заключения. Последните се явяват добра и стабилна основа за формулираните в труда препоръки и предложения *de lege ferenda* за съответни изменения

и допълнения в действащата правна уредба и усъвършенстване на правораздавателната практика и конституционната юриспруденция.

В юриспруденциален аспект и в контекста на принципите, ценностите, материалните и формалните измерения на българската правова държава в научния труд са дефинирани и изяснени важни правни понятия, принадлежащи към правната материя, отнасяща се до принципите на организация и дейност на съдебната власт.

Направена е юридическа характеристика на принципите на организация и дейност на съдебната власт и са представени и анализирани особеностите и аспектите на тяхната правна същност, както и връзките, взаимодействията и закономерностите помежду им през призмата на аспектите и особеностите на българската правова държава.

Полезни за науката и практиката са сравнителноправните и историческите прегледи и анализи на отделни правни институти, понятия и съществени аспекти от правната уредба на принципите на организация и дейност на съдебната власт.

В необходимите случаи в труда са анализирани в доктринален, исторически, аксиологичен, телеологичен и практически контекст различните схващания и позиции в българската правна наука по проблематиката, отнасяща се до тези принципи.

Критиката на отделни аспекти от конституционната юриспруденция и правораздавателната практика, както и заключенията за съществуването на проблеми са важни предпоставки за формулирането на направените препоръки и предложения *de lege ferenda* за промени в съществуващата правна уредба на принципите на организация и дейност на съдебната власт, като стремежът в монографичното изследване е тези препоръки и предложения да са разработени винаги в светлината на установените принципи и ценности на правовата държава в Република България.

Систематизацията и класификацията на принципите на организация и дейност на съдебната власт в настоящия научен труд имат характера на единна и завършена теория за същите принципи.

В изследването са обосновани изводи за съществуването на важни закономерности и съществени вътрешни зависимости, обуславящи взаимодействията и корелациите между всички тези принципи в контекста на цялостна и уникална „кибернетична“ система, която всички те заедно изграждат като органично цяло и неделимо единство.

Подробният, интегрален и критичен анализ на практиката на Конституционния съд, Върховния касационен съд, Върховния административен съд, българските съдилища, Съда на Европейския съюз, Европейския съд по правата на човека прави изследването полезно за практикуващите юристи.

Формулираните изводи и предложения в монографията са ценна основа за бъдещото развитие на правните изследвания и научните дискусии по тази правна материя и са в помощ на правораздавателната и нормотворческата практика.

Изведена е тезата, че организацията и дейността на съдебната власт в Република България се основава на определени принципи, които са достижение на

конституционната, демократична и правова държава и имат пряка връзка и взаимодействие с нейните особености, аспекти и ценности. Формулирани са в теоретичен план трите правни битиета на тези принципи: първо, те са самостоятелни правни принципи; второ, те са предпоставки, условия и гаранции за осигуряването на независимостта на съдебната власт; трето, те са проявления и форми на независимостта на съдебната власт в светлината на българската правова държава.

Макар че в контекста на българската правова държава някои от принципите на организация и дейност на съдебната власт са уредени в Конституцията, а други – в законите, някои са първични (оригинерни), а други – вторични (производни), всички те заедно в качеството им на единна, хармонична и завършена система са от голяма важност за осигуряване и стабилизиране на независимостта на съдебната власт.

Обоснована е тезата, че първичните (оригинерни) принципи на организация и дейност на съдебната власт имат базово и основополагащо значение, съществена конституционноправна уредба и висока степен на правна абстракция и стабилност, а вторичните (производни) принципи произлизат от първичните и са тяхно детайлизирано доразвитие, обективно проявление и последваща форма на конкретизация. Представен е изводът, че между първичните и вторичните принципи има генетична (органична) и функционална връзка в контекста на цялостната и своеобразна „кибернетична“ система, която всички те заедно образуват и която се явява част от по-голямата и интегрираща ги вътре в себе си система от принципи, ценности и правила на българската правова държава. Поради тази причина е необходимо принципите на организация и дейност на съдебната власт в Република България да се изследват и анализират в светлината на техните структурни връзки, релевантни корелации и динамични взаимодействия с елементите и особеностите на българската правова държава. Изведена е следната важна закономерност – принципите на организация и дейност на съдебната власт укрепват и обезпечават принципите и ценностите на правовата държава, а от друга страна – принципите и ценностите на правовата държава изпълняват ролята на гаранционни механизми, осигуряващи принципите на организация и дейност на съдебната власт, както и пълноценното и ефективно осъществяване на нейните функции и правомощия.

Установени и формулирани са в теоретичен аспект основните критерии за очертаване на разграничителните линии между съдебната власт и другите власти в правовата държава:

Първо, обоснован е изводът, че за разлика от законодателната и изпълнителната власт, които са политически по своята природа, съдебната власт е правозащитна по своето предназначение и юридическа по своята същност. Съдебната власт има конституционна мисия да защитава правовия ред, справедливостта (т.е. материалните измерения на правовата държава) и правната сигурност (т.е. формалните измерения на правовата държава) и да възстановява баланса и хармонията в правния мир, като предотвратява, пресича и премахва всяка форма на беззаконие, злоупотреба и произвол.

Второ, защитена е тезата, че е недопустимо съдебната власт да отразява и представлява нечии интереси и да бъде проводник на каквито и да е интереси, за разлика

от законодателната и изпълнителната власт, които винаги (пряко или косвено) изразяват, представляват и защитават определени обществени интереси и това е нещо нормално за тях в битието им на две политически власти.

Трето, застъпено е разбирането, че в континенталната европейска правна фамилия органите на съдебната власт по принцип нямат правотворчески правомощия за разлика от другите две власти (законодателната и изпълнителната), чийто институции осъществяват важни нормотворчески функции (в Република България Народното събрание приема първични правни норми, съдържащи се в законите, а органите на изпълнителната власт създават вторични правни норми, въплътени в подзаконовите нормативни актове). В правната доктрина понякога се споделя схващането за нормативната същност на константната съдебна практика и тълкувателните актове на върховните съдебни инстанции, като се отбелязва и важната им роля на „вторични“ или „косвени“ източници на правото.

Четвърто, установено е положението, че органите на съдебната власт по правило действат след сезиране и не упражняват правомощията си по свой собствен почин (това важи в пълна степен само за съдилищата, а що се отнася до другите органи на съдебната власт – там практиката разкрива редица особености и изключения) за разлика от законодателната и изпълнителната власт, които обикновено поемат инициативата за приемането на актове или за извършването на действия, без да чакат да бъдат нарочно сезирани.

Аргументиран е изводът, че в широк план съдебната власт е институционално средство за постигане на социално необходими, общественополezni, юридически допустими и разумни цели, които следва да удовлетворяват изконния човешки стремеж към добър и справедлив живот. Съдебната власт прилага обективното право, за да реши конкретен правен спор, при който са засегнати (застрашени или нарушени) права и законни интереси и произнасяйки се по правния спор и давайки правна защита в конкретен случай, съдебната власт възстановява равновесието в правния мир и в по-общ аспект закрива принципите и ценностите на правовата държава.

Направено е заключението, че от една страна, без независима съдебна власт не може да има правова държава и господство на правото. Това е така, защото независимата съдебна власт е един от най-съществените елементи на всяка правова държава, включително и българската. От друга страна, всички останали елементи на правовата държава в една или друга степен (пряка или косвена) също взаимодействат по определени линии с независимата съдебна власт в контекста на динамичния баланс на цялостната и завършена система на разделението на властите.

Обоснован е изводът, че всяка подсистема на съдебната власт осъществява определен вид правозащитна дейност, която се различава от дейностите на останалите подсистеми. Различните подсистеми на съдебната власт осъществяват различни и специфични видове правозащитни дейности и използват различни правни средства, правни методи и правни способности и поради тази закономерност интензитетът (степената

на правно въздействие) на отделните правозащитни дейности е различен и се диференцира въз основа на определени критерии.

Един от най-важните изводи в изследването е, че в организационно-структурен аспект съдилищата са базата и фундаментът на съдебната власт, а във функционален аспект тяхната дейност е най-важното и решаващо проявление на Юдикативата. Правната защита, давана от съда, има най-голям правен интензитет и най-висок юридически ефект, а средствата, методите и способите, използвани от съдилищата, също се характеризират с изключително висока степен на правно въздействие. Поддържано е разбирането, че в една конституционна и правова държава само съдът е независимата, обективна, неутрална и безпристрастна правозащитна институция, от която се очаква да реши ясно и категорично правния спор в съответствие със закона.

Друг важен извод е, че правораздаването е функционалната сърцевина, фундаменталната квинтесенция и традиционната и същинска дейност на съдебната власт. Съсредоточаването на правораздаването в съдилищата е съществена характеристика на модерната правова държава. Елементите и особеностите на правната същност на правораздаването в българския модел на държавно управление следва да бъдат разглеждани и изследвани именно в контекста на връзките им с принципите и ценностите на правовата държава.

В светлината на решенията на Конституционния съд е обоснован изводът, че в действащата Конституция от 1991 г. двете понятия „правораздаване“ и „правосъдие“ са използвани като взаимнозаменяеми, равнозначни и съвпадащи по съдържание, доколкото според конституционната юриспруденция правораздаването се осъществява само от съдилища, а несъдебни и особено административни органи не могат да правораздават.

Изведена е тезата за съществуването на силна връзка между принципа за независимост на съдебната власт, гаранциите за неговото осигуряване и правосъдието като най-съществена и решаваща дейност на Юдикативата. Споделено е разбирането, че ако правосъдни функции бъдат възложени на органи, стоящи извън съдебната власт, това ще съставлява промяна във формата на държавно управление.

Обосновано е заключението, че е конституционно допустимо законът да възложи решаването на правния спор и на независим орган извън системата на съдилищата, но само при условие че окончателното решение може, ако заинтересованите страни поискат, да бъде взето от съд, сезиран по пътя на обжалването, тоест в една правова държава последната и решаващата дума относно защитата на правата и свободите на правните субекти принадлежи винаги на съда.

Разгледани и систематизирани са възгледите на Конституционния съд относно неправораздавателните дейности на съда: случаите на т. нар. „спорна и безспорна администрация на гражданските отношения“. Терминът, който Конституционният съд също така използва за тези случаи е „администрация в съдебна форма“ – дейност на съда, която е от категорията на неосновните (неправораздавателни) дейности. Това са производства, при които не се решават правни спорове, а се дава съдействие на правните

субекти при упражняване на техните лични или имуществени права. От друга страна, съдебната администрация обаче не изчерпва хипотезите на възложена на съдилищата със закон дейност, която няма правораздавателен характер.

Обоснован е изводът, че независимостта на съдебната власт е основна предпоставка за нейния авторитет и престиж. Изведена е тезата, че правовата държава не може да съществува без независимостта на съдебната власт, а независимостта на съдебната власт е невъзможна без ценностите, принципите и елементите на правовата държава. Дадена е систематизация на различните видове съдебна независимост – организационна (устройствена), функционална, институционална (органична), процесуална, административна, кадрова, финансова (бюджетна), като е установено че всички те са само отделни аспекти и проявления на единния принцип за независимост на съдебната власт. Подкрепена е позицията, че от гледна точка на ценностите и принципите на правовата държава последните играят ролята и на специфични функционални гаранции, осигуряващи (пряко или косвено) независимостта на съдебната власт в качеството ѝ на правозащитна и юридическа власт в системата на модерното разделение на властите. Защитено е виждането, че независимостта на съдебния магистрат се отнася не само до прилагането на материалния закон, но и до прилагането на процесуалния закон и обхваща съобразяването на доказателствата. Посочено е схващането, че в Република България независимостта на съдебната власт е неразривно свързана с формата на държавно управление и е неотменим неин компонент, т.е. принципът за независимост на съдебната власт в българския конституционен модел и гаранциите за тази независимост винаги трябва да се изследват в контекста на „кибернетична“ система от принципи на държавното управление.

Обоснован е изводът, че принципът за независимост на съдебната власт може пълноценно да бъде реализиран само и единствено в контекста на неговата системна и фундаментална връзка с принципа на законност, който е най-важното проявление на конституционния принцип на правовата държава („господство на правото“). Това е така, защото съществува пряка и изконна връзка между принципа на законност и принципа за независимост на съдебната власт в светлината на ценностите и особеностите на правовата държава („господство на правото“).

Въз основа на юриспруденцията на Конституционния съд е изведено и прието като принципно положение, че формалното измерение на правовата държава (принцип на правна сигурност) съдържа в себе си изискване за правна стабилност, правна определеност, правна предвидимост и оправдани правни очаквания.

Обосновано е виждането, че бюджетната самостоятелност на съдебната власт е принципът, гарантиращ здравата финансова основа на всички други форми на независимост на Юдикативата. Представена е тезата, че финансовата необезпеченост на съдебната власт създава опасност за блокиране или затрудняване на нейната дейност, а това може да се отрази отрицателно и върху основни права на гражданите, като например правото на защита. Последното доказва органичната и функционална връзка между бюджетната самостоятелност на съдебната власт и всички институционални и правни механизми за защита на правата, свободите и законните интереси на гражданите и

юридическите лица в системата на българската правова държава. Аргументирано е принципното схващане, че правозащитната дейност на правовата държава има своите стабилни финансови гаранции и материално-ресурсна опора в бюджетната самостоятелност на съдебната власт, а балансираният и стабилен бюджет на съдебната власт води до балансирана и стабилна дейност по упражняване на правозащитната функция на конституционната и демократична правова държава.

Изразена е позицията, че конституционната формула за осъществяване на правосъдието в името на народа е отражение на старата класическа максима, че държавната правосъдна функция трябва да се упражнява в името на носителя на суверенитета, а това легитимира в демократичен контекст цялата съдебна власт в правовата държава.

В контекста на принципа за конституционоустановеност и законоустановеност на съдилищата е обосновано предложение *de lege ferenda*, че би било добре и полезно да се обмисли и разработи по най-ефективния начин бъдещото създаване на търговски съдилища и апелативни търговски съдилища като изцяло нов стълб на специализирано правосъдие (търговско), които нови съдилища да поемат решаването на повечето или по-съществените категории търговскоправни спорове, както и други спорове, свързани с търговци, а като трета (касационна) инстанция в сферата на търговското правораздаване да се запази важната роля на Върховния касационен съд. Съдебните райони на търговските съдилища могат да съвпадат със съдебните райони на окръжните съдилища. В предложението *de lege ferenda* подробно са посочени различните категории правни спорове, които ще бъдат решавани от първоинстанционните търговски съдилища, ако в бъдеще евентуално бъдат създадени.

Горепосоченото предложение и препоръка *de lege ferenda* за създаването на търговски съдилища ще изисква съответните рационални и адекватни изменения и допълнения в Закона за съдебната власт, Търговския закон, Закона за кооперациите, Гражданския процесуален кодекс, Закона за търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел и други. Евентуалното бъдещо законоустановяване на първоинстанционни търговски съдилища ще изисква и създаването на апелативни търговски съдилища, които да действат като втора (въззивна) съдебна инстанция по отношение на първоинстанционните съдебни актове на търговските съдилища. При тази възможна бъдеща трансформация и нова конфигурация на системата за търговско правораздаване ще е разумно и полезно Върховния касационен съд да запази правомощията си на трета съдебна инстанция по търговскоправните спорове в Република България и да се произнася като касационна инстанция по отношение на второинстанционните (въззивни) съдебни актове на бъдещите апелативни търговски съдилища.

Разгледана е инстанционността като следващият важен принцип на организация и дейност на съдебната власт и че инстанциите се обуславят от различните равнища („етажи“) в структурата на съдебната власт. Направен е изводът, че триинстанционното производство може да се приеме като принципно положение в гражданския и наказателния процес, а двуинстанционното – в административния съдебен процес, от

което обаче са възможни изключения по някои категории дела, като в това отношение релевантни могат да бъдат съображения, които са с характера на легитимни и значими процесуални ценности, каквито например са бързината на правораздаването, процесуалната дисциплина и процесуалната икономия, както и облекчаването на съответната върховна съдебна инстанция от прекомерна натовареност, за да може тя пълноценно да упражнява правомощията си по върховен съдебен надзор за точното и еднаквото прилагане на законите в съответния вид правораздаване. Въз основа на практиката на Конституционния съд е представена позицията, че специален закон може да ограничи инстанционността на съдебното производство, без обаче да може да елиминира достъпа до съд, защото достъпът до съд винаги трябва да бъде открит и правото на съдебна защита винаги трябва да бъде гарантирано, независимо от възможността за ограничаване на броя на съдебните инстанции в съдебното производство.

Изведена е тезата, че принципът на обжалваемост е логически и иманентно свързан с принципа на инстанционност. Освен това обжалваемостта е свързана и с правото на защита, защото правото на жалба е част от правото на защита и е негово проявление. В светлината на юриспруденцията на Конституционния съд е представено схващането, че дори в определени случаи законодателят да има правомощието да изключи обжалването на някои съдебни актове, това изключване няма да бъде противоконституционно, ако е оправдано и обосновано с наличието на легитимни и значими конституционни цели, висши ценности, имащи предимство и ако е спазен принципът на пропорционалност, както и формалните и материалните измерения на конституционния принцип на правовата държава.

Аргументирана е позицията, че принципът на конституционната недопустимост на извънредни съдилища се състои в забраната за съществуването на съдилища, които в исторически контекст са били създавани в миналото при екстраординарни и изключителни обществено-политически обстоятелства и прилаганото от тях право е било различно от общоустановеното материално и процесуално право, прилагано от другите съдилища (общи и специализирани).

В контекста на решенията на Конституционния съд е разгледана подробно общата клауза за съдебна обжалваемост на административните актове като принцип, който е проявление на правозащитната функция на правовата държава, в която административното правораздаване е инструмент за гарантиране на законността в сферата на държавното управление. В светлината на юриспруденцията на Конституционния съд е обоснован изводът, че в изключителни случаи законодателят може да ограничи съдебната обжалваемост на отделен вид административни актове, без да попадат в сферата на основните права или принципа на правовата държава, при условие че изключенията могат да се обосноват и оправдаят единствено с особено важни и легитимни интереси на гражданите и обществото или висши конституционни ценности.

Развито е схващането, че принципът на равенство на страните в съдебния процес е проявление на общия конституционен принцип на равенство в правата и равенство пред закона и е вътрешно присъщ елемент на по-широкото понятие за справедлив процес.

Въпреки че страните в съдебния процес имат различни процесуални роли и различни процесуални качества, те трябва да имат равни процесуални права, както и равни възможности за упражняването на процесуалните си права. При еднакви условия, сходните случаи трябва да се третират еднакво. Органите на съдебната власт трябва да прилагат законите точно и еднакво спрямо всички лица и случаи, за които се отнасят.

Подкрепена е тезата, че принципът на състезателност е иманентно свързан с принципа на равенство на страните в процеса. Състезателността изисква всяка страна да има право да бъде изслушана от съда, преди да бъде постановен акт, който има значение за нейните права и интереси. Страните трябва да посочват фактите, на които основават исканията си, и да представят доказателства за тях. В този смисъл съдът трябва да гарантира на страните възможността да правят фактически твърдения, да формулират исканията си и да ангажират доказателства. Съдът следва да осигурява възможност на страните да се запознаят с исканията и доводите на насрещната страна, с предмета на делото и неговото движение, както и да изразят становище по тях.

Разгледан е конституционният принцип на установяването на истината в процеса, който се свързва преди всичко с изискването, съобразно което актовете се основават на действителните факти от значение за случая. Истината за фактите трябва да се установява по реда и със средствата, предвидени в съответния процесуален закон. Съдът е длъжен да осигурява на страните възможност и им съдейства за установяване на истината.

Основен принцип в осъществяването на съдебната власт е, че всеки правен субект разполага с право на публичен процес и е обоснована тезата, че принципът на публичност в процеса засилва демократичната легитимност на органите на съдебната власт и техните актове, а оттам и общественото доверие в тях. Този принцип се свързва и със задължението на органите на съдебната власт да осигуряват откритост, достъпност и прозрачност на действията си. Аргументиран е изводът, че публичността в съдебното производство обезпечава безпристрастността и законосъобразността на действията на съда, както и истинността на фактическите твърдения на страните и гарантира справедливостта и доверието в правосъдието, а оттам и функционирането на съда в съответствие с принципа на правовата държава. Изведено е разбирането, че ограничението на публичността в съдебния процес е допустимо само ако е оправдано с постигането на легитимна цел и ако е пропорционално на тази цел.

Значението на принципа на мотивираност на актовете на правораздаването се проявява в няколко основни насоки в решенията на Конституционния съд: представена е позицията, че мотивирането е предпоставка за общественото доверие към съда и закрепва убедителността и логическата последователност на преценките, съжденията и изводите на съда.; изразено е виждането, че досежно неокончателните (подлежащите на инстанционен контрол) съдебни актове тяхното мотивиране е от голяма важност за ефективното и пълноценно упражняване на правото на обжалване; изведено е схващането, че съдебните актове и техните мотиви са обществено достойни на целия народ в качеството му на суверен.

В светлината на практиката на конституционната юрисдикция е представено разбирането, че основното, всеобщо, лично и процесуално право на защита е съществен принцип, на който се гради и функционира съдебната власт. То не е абсолютно право и упражняването му може да бъде ограничавано в името на висши конституционни ценности и значими и легитимни интереси на демократичното общество, разбира се при спазването на принципа на правовата държава и неговите формални и материални измерения, както и изискването за пропорционалност (съразмерност). Правото на съдебна защита е в пряка връзка със забраната за отказ от правосъдие.

Въз основа на конституционната юриспруденция е подкрепена тезата, че принципът на достъп до съд и правосъдие в правовата държава е една от обективизираните форми на отражение на по-широкия принцип на справедливостта на съдебните процедури и че в правовата държава, когато става въпрос за правораздаване, достъпът до съд трябва винаги да е осигурен. Направен е изводът, че има органични и функционални връзки между достъпа до съд и правосъдие, от една страна, и правото на съдебна защита и справедливостта в процеса, от друга страна. Изразена е тезата, че ако една държава чрез законодателната или изпълнителната си власт неоправдано отнема или ограничава достъпа на гражданите до съдебната власт, то такава държава вече не е правова.

Аргументирано е схващането, че принципът на участие на съдебни заседатели в правораздаването в определените от закона случаи е важно условие за демократично и легитимно упражняване на правосъдната дейност на съдебната власт. Споделено е разбирането, е българският съдебен модел на съдебни заседатели се доближава по своите особености до шофенския модел на съдебни заседатели.

Принципът на самостоятелността (независимостта) при вземане на решения и организационната независимост (в това число и по кадрови въпроси) на съдебната власт е една от най-важните гаранции за всички форми на независимост на Юдикативата. В това направление ключова роля има Висшият съдебен съвет.

Независимостта на съдебната власт налага нейното обезпечаване с достатъчни материални средства, включително и недвижими имоти, предоставени ѝ от държавата (принцип на самостоятелност при управлението на недвижимите имоти на съдебната власт), за да изпълнява своите конституционни функции, без да се засяга нейната независимост.

Обоснована е тезата, че принципът на мандатност на тримата висши магистрати (Председателя на ВКС, Председателя на ВАС и Главния прокурор), административните ръководители в системата на съдебната власт, избраните членове на Висшия съдебен съвет и членовете на Инспектората към Висшия съдебен съвет гарантира стабилността и независимостта на органите на магистратурата, както и на правния статут на лицата, заемащи длъжности в тези органи. Демократичната и правова държава не допуска безсрочност при осъществяване на държавната власт, защото безсрочността руши принципа на народния суверенитет. Представено е виждането, че мандатността в съдебната власт е конституционно и легално средство за демократично конституиране, организация и дейност на органите на магистратурата. Аргументирана е тезата, че мандатността е гаранционен инструмент, укрепващ демократичната легитимност на

съдебната власт и осигурява независимост, последователност, стабилност, ефективност и приемственост в органите на съдебната власт и тяхното функциониране.

Принципите на уеднаквяване на правното положение на магистратите (съдиите, прокурорите и следователите), несменяемостта им при определени условия и функционалният им имунитет са гаранционни механизми за осигуряване на тяхната независимост, безпристрастност и свободното формиране на вътрешното им убеждение само въз основа на закона и събраните доказателства.

Принципът на политическа неутралност на магистратите също е една от формите на съществуване на основополагащия принцип за независимост на съдебната власт и едновременно с това представлява предпоставка и гаранция за същата тази независимост, както и за тяхната безпристрастност и свободното формиране на вътрешното убеждение на магистратите въз основа на закона.

Развита е тезата, че принципът на безпристрастност на магистратите също произтича от изискването за тяхната независимост, проявление е на същата тази независимост, но и императивен гаранционен механизъм, осигуряващ свободното формиране на тяхното вътрешно убеждение. Освен това безпристрастността е силна гаранция за справедливостта, установяването на истината, а също така обезпечава принципите на равенство и състезателност на страните в процеса, но едновременно с това и произтича от тях.

Принципът на несъвместимост на магистратските функции с длъжности и дейности извън нея е една от най-важните гаранции за независимостта, безпристрастността и вътрешното убеждение на съдиите, прокурорите и следователите, а оттам и за състезателността и равенството в процеса, както и за справедливостта и установяването на истината.

Между независимостта на съдебната власт и безпристрастността на магистратите, от една страна, и принципа на свободно изграждане вътрешното им убеждение, от друга страна, съществува пряка и здрава връзка. Обоснован е изводът, че независимостта и безпристрастността гарантират вътрешното убеждение, а то на свой ред осигурява пълноценната реализация на първите две ценности и едновременно с това е важна форма на тяхното обективиране.

Обоснована е тезата, че въпросът за опазването на служебната тайна като принцип в магистратурата е важна гаранция за независимостта на съдебната власт и за спазването на принципа за разделение на властите, а оттам и за ефективната защита на правата и законните интереси на страните в процеса, свободното формиране на вътрешното убеждение и установяването на истината.

Направен е важният извод, че принципът на справедливостта в съдебната власт и в процеса е съществено проявление на материалното (съдържателното) измерение на принципа на правовата държава („държава на справедливостта). Обоснована е тезата, че изискването за справедлива съдебна процедура има стабилна връзка с принципите на

състезателност и равенство на страните в процеса, правото на защита, както и с бърз достъп до съд и решаване на делото в разумен срок.

Аргументирано е схващането, че принципът на разумен срок при разглеждането и решаването на делата е проявление на принципа на правна сигурност, изразяващ се в правна стабилност, правна определеност, правна предвидимост и оправдани правни очаквания. В контекста на практиката на Конституционния съд правната сигурност е формалното измерение на по-широкия конституционен принцип на правовата държава (господство на правото) – т. нар. формална правова държава.

Обоснован е изводът и е установена закономерността, че принципът на служебното начало е в правопрпорционална зависимост с принципа на установяването на истината в процеса (колкото повече се засилва служебното начало, толкова повече се засилва и установяването на истината) и в обратнопропорционална зависимост с принципа на състезателност и равенство на страните в процес (колкото повече се засилва служебното начало, толкова повече отслабва състезателността и равенството на страните в процес).

Изведена е тезата, че конкурсният принцип при назначаването, повишаването и преместването на магистратите е тясно свързан с принципите на справедливост (материална правова държава), правна предвидимост и правна сигурност (формална правова държава), равенство и състезателност.

Установено е положението, че принципът на случайния подбор чрез електронно разпределение на делата и преписките съобразно поредността на постъпването им гарантира независимостта на органите на съдебната власт и безпристрастността на магистратите, а оттам и справедливостта на процеса.

Аргументирана е тезата, че принципът за използването на български език в производствата пред органите на съдебната власт е проявление на принципите за истинност и достъпност, от една страна, и на правото на съдебна защита и достъп до правосъдие, от друга страна, а освен това този принцип е израз и на унитарния характер на формата на държавно устройство на Република България, както и на принципа на народния суверенитет.

Принципът, че магистратите са длъжни да уведомяват органите в съдебната власт, които имат правомощието да сезират Конституционния съд, за противоречие между закон и Конституцията е една от важните форми на защита на върховенството на Конституцията, а оттам и на защита на принципите на правовата държава и правата и свободите на гражданите.

Обоснована е тезата, че правото на жалба до Европейския съд по правата на човека в Страсбург е проявление на основното право на защита и едновременно с това е израз на сложните взаимодействия между вътрешното право и международното право и обвързаността на суверенната националната държава с международната демократична общност и нейния наднационален правов и институционален ред.

Всички принципи на организация и дейност на съдебната власт трябва да се разглеждат и прилагат в светлината на основополагащия конституционен принцип на правовата държава в Република България. Понятието за правова държава в правната теория и конституционната юриспруденция винаги трябва да се осмисля и изследва в светлината на иманентната му връзка с принципа на разделение на властите.

Въз основа на юриспруденцията на Конституционния съд е направен изводът, че принципът на правовата държава винаги поставя на дневен ред актуалния и съществен въпрос за допустимата държавна намеса, включително и чрез органите и инструментите на съдебната власт, в живота на гражданското общество и сферата на частната собственост и е обосновано, че принципът на формалната правова държава, свързан с изискването за правна сигурност и правна предвидимост, намира проявление и в забраната държавата законодателно да преурежда вече съществуващи правоотношения по начин, по който се накърняват, засягат или ограничават права или правен статус на лица, които законно вече са придобили съответните права или правен статус съгласно старата законова уредба на съответните обществени отношения.

Принципът на правовата държава се проявява и като система от публичноправни изисквания към законите и законодателното регулиране на обществените отношения. Това е особено важно за съдебната власт, която е призвана да прилага законите при решаването на конкретни правни спорове. В светлината на практиката на Конституционния съд е обосновано виждането, че вътрешните противоречия, колизии, неясноти, неопределености и неточности в закона, когато те са достатъчно съществени и поставят под съмнение годността на закона да регулира обществените отношения, които той е призван да уреди, нарушават принципа на правовата държава и правят такъв закон противоконституционен. Такова положение се отразява и на правозащитните дейности на органите на съдебната власт.

В светлината на конституционната юриспруденция е направен изводът, че пропорционалността (съразмерността) при ограничаване на упражняването на правата е съществено проявление и елемент на конституционния принцип на правовата държава и това важно положение винаги трябва да бъде съобразявано от органите на съдебната власт. Представена е тезата, че всяко ограничение при упражняването на едно право трябва да бъде подходящо, адекватно, възможно най-меко и щадящо и същевременно достатъчно ефективно средство за постигане на конституционно оправданата, легитимна и значима цел, а това поставя важният въпрос за намирането на точната мяра и разумен баланс в дейността на съдебната власт при защитата на правата и свободите. Направен е изводът, че ограничаването на едно право е допустимо само тогава, когато това изключение не засяга конституционно признати основни права и свободи на гражданите или когато друга, по-висша, но изрично конституционно прогласена ценност трябва да бъде приоритетно защитена. Принципът на пропорционалност е уреден в Договора за Европейския съюз, съгласно който съдържанието и формата на дейност на Съюза не могат да надхвърлят необходимото за постигане на целите на договорите. Този принцип намира приложение както спрямо органите на Европейския съюз, така и спрямо държавите членки, включително и органите на съдебната власт на държавите членки.

## Научен труд (публикация) № 2: Студия

**Петър Илиев. Висш съдебен съвет – структура, състав, организация и правомощия. – В: Конституционни изследвания 2016 г. 70 години република, ISBN 978-954-07-4556-5, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2018 г., 98-125.**

### *Цел и задачи на изследването:*

Чрез систематизация и анализ на важните елементи и съществени особености на структурата, състава, организацията и правомощията на Висшия съдебен съвет („ВСС“) научният труд има за цел и задачи да надгради съществуващото научно знание относно Висшия съдебен съвет и да бъде от полза за обучението по публичноправните учебни дисциплини, както и да даде нов импулс за безпристрастна и независима научна дискусия на рационална, логична и позитивноправна основа по разглежданата проблематика.

### *Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Противоречивите научни възгледи и позиции по тези въпроси, специално в по-ново време, са проблем, който поражда много и важни въпроси в правната теория и практиката и тези въпроси изискват отговори, свързани с необходимостта от решаване на проблема. Друг проблем е липсата на всеобхватни научни изследвания по тези въпроси. Установените проблеми са предпоставки за необходимостта от задълбочено и ново научно изследване по темата на позитивноправна основа.

Проблемите са актуални и значими и са в област от съществен интерес за науката и практиката. Актуалността на проблемите, изследвани в труда, произтича от новите тенденции, свързани с Петата поправка на Конституцията на Република България и промените в позитивноправната уредба на ВСС, условията на неговата дейност, а това неизбежно рефлектира и на аспектите и особеностите на структурата, състава, организацията и правомощията на ВСС в качеството му на висш административен и кадрови орган на съдебната власт. Значимостта на проблемите, изследвани в труда, произтича от конституционното място и важната роля на ВСС, конституционноправните аспекти на неговата организация и дейност, както и от необходимостта от задълбочено изследване на проблемите и намиране на варианти за решаването им. Актуалността и значимостта на труда произтичат и от необходимостта от развитие на научното знание по тази публичноправна тема, особено в контекста на стремежа към формулиране на препоръки и предложения за повишаване на ефективността на организацията и дейността на ВСС.

Изследвани са важните правнонормативни елементи, особености и аспекти на структурата, състава, организацията и правомощията на Висшия съдебен съвет в качеството му на висш административен и кадрови орган на съдебната власт, чиято мисия е да бъде органът, който представлява съдебната власт в отношенията ѝ с другите

власти, осигурява и отстоява независимостта ѝ, определя състава и организацията на работата на органите на магистратурата и обезпечава финансово и технически тяхната дейност, без да интервенира в упражняването на правозащитните им функции.

*Методи на изследване:*

Аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; институционален метод; структурно-функционален метод; смесен метод.

*Резултати от изследването:*

Изведена и обоснована е тезата, че на ВСС са предоставени важни по същността си, широки по обхвата си и напълно реални правомощия в сферата на администрацията, организацията, кадрването и бюджета в съдебната власт. Представено е виждането, че основната конституционноправна мисия на ВСС е да бъде органът, който представлява съдебната власт в отношенията ѝ с другите власти, осигурява и отстоява независимостта ѝ, определя състава и организацията на работата на съдилищата, прокуратурите и следствените органи и обезпечава финансово и технически тяхната дейност, без да интервенира в упражняването на правозащитните им функции.

В позитивноправен аспект са представени принципите, въз основа на които ВСС трябва да осъществява дейността си: принципите на законност, независимост, съразмерност, истинност, равенство, самостоятелност и безпристрастност, бързина, достъпност, публичност и прозрачност, последователност и предвидимост.

Аргументирана е позицията, че в контекста на конфигурацията на разделението на властите ВСС изпълнява важни представителни функции от името на съдебната власт и това се потвърждава от установеното правно положение, че при осъществяване на своите правомощия той си взаимодейства с президента на Република България, Народното събрание, Конституционния съд, Министерския съвет, министъра на правосъдието и администрацията на Министерството на правосъдието, както и с други централни и териториални органи на изпълнителната власт, а също така осъществява сътрудничество със съсловните организации на съдиите, прокурорите и следователите, на съдебните служители, с други юридически лица с нестопанска цел с дейност в областта на правосъдието.

Разгледани са и систематизирани от позитивноправна гледна точка всички значими функции и правомощия на пленума на ВСС, както и процедурата му на работа. Представени са и изяснени особеностите в структурата, организацията и конфигурацията на целия състав на ВСС и начина на неговото формиране – избирането на „парламентарната“ квота, избирането на „съдебната“ („професионалната“) квота и назначаването от президента на тримата висши магистрати, които са членове по право на ВСС, съставите на двете му колегии, реда на дейността им, както и техните функции и правомощия според професионалната им насоченост.

Обоснована е тезата, че понастоящем структурата на ВСС е в съответствие с принципа на бикамерализма (наличие на две колегии), гарантиращ отделното административно управление на съдиите, от една страна, и на прокурорите и следователите, от друга страна.

Представено е аргументираното мнение, че парламентарната квота във ВСС е основният проводник на политическо влияние в съдебната власт. ВСС се „политизира“ преди всичко чрез персоналния субстрат на парламентарната квота, излъчена от Народното събрание, което е политическа институция, а оттам нататък тези политически импулси се отразяват и възпроизвеждат отново и отново по вертикалата на всички нива на съдебната власт. Политическата същност на излъчващия орган оцветява с различни политически нюанси и самата процедура по избор, а оттам създава и предпоставки за съответна ориентация на избраните кандидати. Обоснован е изводът, че въведеното от конституционния законодател квалифицирано мнозинство обаче не променя по същество политическия избор на членовете на ВСС, включени в парламентарната квота, защото Народното събрание е политическа институция, състояща се от политически представители и самата парламентарна процедура по избор също има до голяма степен политически характер.

Изразено е виждането, че принципите на мотивация на номинациите, публичност и прозрачност, конкуренция и състезателност, както и преценка на качествата на кандидатите в парламентарната процедура по избор на членовете на ВСС от парламентарната квота, не следва да се надценяват, защото практиката доказва, че понякога прилагането на тези принципи е номинално и формално, а това на свой ред в определени случаи обезсмисля добрата идея, вложена от законодателя, въвел с градивни намерения тези принципи.

Систематизирани са изискванията към кандидатите за изборни членове на ВСС, избирани от Народното събрание, както и правилата относно предложенията за кандидатите. Представени са особеностите на основните фази на процедурата на работа на парламентарната комисия, която разглежда направените предложения и изслушва кандидатите, като въз основа на практически данни се извежда и обоснова изводът, че досегашната практика на комисията показва, че до голяма степен и в много аспекти докладът на комисията е формален, като се свежда основно до преразказване на съответните законови разпоредби и използване на общи изрази. Оттук може да се направи изводът за необходимостта от повече конкретност и определеност в съдържателната част на докладите на комисията. В контекста на практическите аспекти на парламентарната процедура по избора на членовете от „политическата“ квота във ВСС е изведен изводът и се препоръчва на становищата и въпросите от неправителствения, академичния и научния сектор трябва да се обръща по-задълбочено внимание, а не само да се разглеждат чисто формално.

Изяснени са изискванията към кандидатите и към предложенията за изборни членове на ВСС от съдиите, прокурорите и следователите, като са изследвани фазите на процедурата: фаза по допустимост на предложенията, фаза по изслушване на кандидатите, фаза за становища и въпроси към кандидатите и фаза на гласуване на

предложенията. Членовете на ВСС от квотата на съдебната власт се избират пряко чрез тайно гласуване. Обоснована е тезата, че принципът на прекия избор на членовете на ВСС от квотата на съдебната власт гарантира, че между вота на избиращите магистрати и резултата от изборите няма междинни и опосредяващи звена, които да пречупват или изкривяват гласоподаването. Направен е изводът, че тайното гласуване на свой ред трябва да обезпечава реалната възможност избиращият магистрат да изрази свободно вътрешното си волево решение в съответствие със своите убеждения, съвест и преценка.

Представени са особеностите, свързани с мандата на изборните членове на ВСС и основанията за тяхното предсрочно освобождаване, изискванията за несъвместимост с длъжности и дейности и правилата за възнагражданията им.

Специално внимание е отделено на систематизиране и изясняване на особеностите на процедурата по оспорване на решенията на пленума и колегиите на ВСС.

Разгледани са важни аспекти на реда на дейност на комисиите, избирани от ВСС и подпомагащи дейността му. Особен акцент е поставен върху изследването на важните страни от организацията, състава и дейността на Комисиите по атестирането и конкурсите при двете колегии на ВСС.

### **Научен труд (публикация) № 3: Студия**

**Петър Илиев. *Съдебната власт в конфигурацията на разделението на властите*. – В: *Конституционни изследвания 2014-2015 г. 25 години демократична трансформация в Република България*, ISBN 978-954-07-4298-4, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2017 г., 395-417.**

*Цел и задачи на изследването:*

В светлината на критичен анализ на възгледите в конституционната юриспруденция и схващанията в правната доктрина да надгради и обогати научното познание за аспектите и особеностите на правната същност и предназначението на съдебната власт, критериите за разграничението ѝ от другите власти, връзките и взаимодействията на съдебната власт с принципа на разделение на властите, организационните и функционални специфики на вътрешните ѝ подсистеми и разграниченията помежду им, основополагащата роля на съдилищата като основа на съдебната власт, представяне и систематизация на теоретичните възгледи за елементите на правораздаването като квинтесенция на съдебната власт, представяне на теоретичните разбирания за връзките между правораздаване и правосъдие, първоначален опит за систематизация на принципите на съдебната власт в контекста на преглед и анализ на позитивноправната уредба, конституционната юриспруденция и правната теория. Другата цел на научното изследване е да подпомогне обучението на студентите по специалността „Право“ по учебните дисциплини „Организация на правозащитните институции“ и „Устройство на съдебната власт“, както и по учебните дисциплини, изучаващи процесуалноправните отрасли, чрез нова систематизация и доразвитие на

научното познание по разглежданата проблематика като ново начало на бъдещи правни изследвания по тази изключително важна правна материя.

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Изследвани, изяснени и систематизирани са аспектите и особеностите на същността и предназначението на съдебната власт като третата основна функция в класическата триада на разделението на властите; разграничения и разлики между съдебната власт и другите власти; структура на подсистемите на съдебната власт и разликите в техните правозащитни дейности и използваните средства, методи и способности – разликите между замисъла на конституционния законодател и разбиранията на Народното събрание, отразени в действащата нормативна уредба и конкретно в Закона за съдебната власт; съдилищата като основа на съдебната власт; основни аспекти и особености на правораздаването и съотношението между понятията „правораздаване“ и „правосъдие“. Направен е първоначален опит за систематизация на принципите на съдебната власт в контекста на преглед и анализ на позитивноправната уредба, конституционната юриспруденция и правната теория и полагане на усилия за поставяне на нови линии на научната основа за бъдещи по-подробни, комплексни и всеобхватни изследвания на тази правна материя.

Противоречивата конституционна и законодателна практика по тези въпроси, особено през последните две десетилетия, е проблем, който поставя много и важни въпроси пред публичноправните науки, правораздаването и нормотворчеството и тези въпроси изискват отговори, свързани с необходимостта от решаване на проблема. Друг проблем е липсата на всеобхватни и нови научни изследвания по този въпрос. Установените проблеми са важни предпоставки за необходимостта от задълбочено научно изследване по темата, даващо нов импулс за бъдещи научни трудове в тази насока.

Проблемите са актуални и значими и са в сфера от голям интерес за науката и правораздавателната практика. Актуалността на проблемите, изследвани в труда, произтича от новата динамика на промените в системата на съдебната власт, условията на дейната дейност, правоотношенията в нейните подсистеми и взаимодействието ѝ с другите власти, а това има съществено отражение върху организацията и осъществяването на функциите на съдебната власт, а това води до обосноваване на критични възгледи към част от съществуващата конституционна и съдебна юриспруденция и някои аспекти от нормативната уредба. Значимостта на проблемите, изследвани в труда, произтича от конституционното място и съществената роля на съдебната власт в конфигурацията на разделение на властите и необходимостта от задълбочено изследване на проблемите и намиране на варианти за решаването им. Актуалността и значимостта на труда произтичат и от необходимостта от ново развитие на научното знание по тази тема и формулиране на предложения за решаване на проблемите, усъвършенстване на законодателството и обосноваване на препоръки за повишаване на ефективността на съдебната власт, нейните подсистеми и взаимодействието помежду им.

### *Методи на изследване:*

Аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; аксиологичен (ценностен) метод; организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; исторически метод; социологически метод; институционален метод; структурно-функционален метод; смесен метод.

### *Резултати от изследването:*

Разглежданите проблеми надхвърлят предмета на конституционното право и имат комплексен интердисциплинарен характер с предимно публичноправна насоченост, поради което при изследването на проблематиката са използвани познания в различни правни отрасли и способност за комплексност при представянето и анализа на поставените въпроси.

Изведена и обоснована е тезата за правозащитното предназначение и юридическата същност на съдебната власт. Направен е изводът, че тя е замислена като необходимата преграда срещу прекомерна намеса на другите две власти в живота на гражданското общество, а също така и като институционална гаранция за правата и свободите на личността. Представен е възгледът, че именно на съдебната власт са се възлагали надеждите да защитава правовия ред, като неутрализира всяка проява на тирания, деспотизъм, злоупотреба и произвол.

Формулирани са критериите за разграничение между съдебната власт и останалите власти в конфигурацията на разделението на властите и са систематизирани разликите.

Съдебната власт прилага обективното право, за да реши конкретен правен спор, при който са засегнати (застрашени или нарушени) права и законни интереси на определени правни субекти (физически лица, юридически лица или държавата). Решавайки правния спор и давайки правна защита в конкретен случай, съдебната власт възстановява правния мир, а в по-широк план закриля такива ценности като правния ред, правната сигурност и правната стабилност.

Защитена е позицията, че волята на конституционния законодател е била да има три ясно разграничени подсистеми в съдебната власт (съдилища, прокуратура и следствени органи), а не две (съдилища и прокуратура, част от която да бъде следствието), както понастоящем е действащата нормативна уредба в Закона за съдебната власт. Макар и трите подсистеми, замислени от създателите на Конституцията, да осъществяват правозащитна дейност, аргументиран е важният извод, че това са три различни вида правозащитна дейност, а това обуславя и по необходимост изисква съществуването на три относително самостоятелни и институционално обособени подсистеми от правозащитни органи в рамките самата съдебна власт, а именно – подсистемата на съдебните органи, подсистемата на прокурорските органи и подсистемата на следствените органи. При положение че прокурорските органи и следствените органи осъществяват два различни вида правозащитна дейност, не е логично обосновано и не е рационално оправдано те да са позиционирани заедно в една и съща подсистема.

Прокуратурата и следствието поотделно използват различни правни средства, различни правни методи и различни правни способности, а освен това интензитетът (степената на правно въздействие) на правозащитните им дейности е различен и следва да бъде диференциран.

Направен е изводът, че правозащитната дейност на съдилищата се отличава фундаментално от тази на прокуратурата и следствените органи и това е така, защото правната защита, давана от подсистемата на съдебните органи, има най-голям правен интензитет и най-висок правен ефект. Средствата, методите и способите, използвани от съдилищата, също се характеризират с изключително висока степен на правно въздействие. Аргументирана е позицията, че от всички органи на съдебната власт само съдилищата са от категорията на решаващите правозащитни институции. В сравнителноправен и теоретичен контекст е формулиран изводът, че правораздаването е функционалната сърцевина, фундаменталната квинтесенция и традиционната и същинска дейност на съдебната власт.

Обоснована е тезата, че правораздаването, организацията и дейността на съдебната власт се основават на определени принципи и е направен първоначален опит за тяхната систематизация в синтезирана форма и в светлината на тяхната позитивноправна уредба, като са посочени основните линии на тяхната легална опора. Доказана е основополагащата теза, че водещият и най-важният от всички тези принципи е независимостта на съдебната власт.

#### **Научен труд (публикация) № 4: Студия**

**Петър Илиев. Адвокатурата като институционална гаранция за основните права. – В: Конституционни изследвания 2012-2013 г. Конституционноправна защита на основните права и свободи, ISBN 978-954-07-3786-7, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2014 г., 275-305.**

*Цел и задачи на изследването:*

За първи път в българската правна теория да се систематизират, класифицират и изяснят важните аспекти и особеностите на правната същност на адвокатската професия и адвокатурата като институционална гаранция за основните права в светлината на конституционната юриспруденция, съдебната практика и практиката на други държавни органи, както и да се представят, систематизират, изяснят и анализират на правно-нормативна основа важните принципи при упражняването на адвокатската професия и особеностите в отношенията на адвоката с клиентите, съда и колегите адвокати.

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Противоречивите възгледи и позиции в правната теория и колизиите в правоприложната практика по въпросите на адвокатурата, особено през последните две десетилетия, е проблем, който поражда много и важни въпроси в правната доктрина, правораздаването и нормотворчеството и тези въпроси изискват отговори, свързани с

необходимостта от решаване на проблема. Друг проблем е липсата на цялостни и съвременни научни изследвания по този въпрос.

Проблемите са актуални и значими и са в област от съществен интерес за науката и практиката. Установените проблеми са предпоставки за необходимостта от задълбочено и подробно научно изследване по темата. Актуалността на проблемите, изследвани в труда, произтича новите тенденции и промените в отношенията, свързани с адвокатурата и упражняването на адвокатската професия, а това неминуемо се отразява и на организацията и дейността на адвокатурата и адвокатите и води до обосноваване на нови възгледи към съществуващата конституционна юриспруденция, съдебна практика и позитивноправна уредба. Значимостта на проблемите, изследвани в труда, произтича от важното място и обществена роля на адвокатурата като конституционна и правозащитна институция, която е съществена институционална гаранция за основните права на гражданите и за принципите и ценностите на свободата и демокрацията. Оттук следва и необходимостта от задълбочено изследване на горепосочените въпроси и намиране на варианти за решаване на проблемите. Актуалността и значимостта на труда произтичат и от необходимостта от ново развитие на научното знание по тази тема, особено в контекста на учебната дисциплина „Организация на правозащитните институции“ и въвеждането на нова учебна дисциплина „Адвокатура“ в обучението по специалността „Право“.

На позитивноправна основа е направена систематизация и класификация на основните принципи при упражняването на адвокатската професия. Изследвани и анализирани са конституционните аспекти и правната същност на адвокатурата и адвокатската професия; адвокатурата като правозащитна и конституционна институция; упражняването на адвокатската професия като конституционна дейност за правно съдействие и защита на свободите, правата и законните интереси на правните субекти; релевантни решения на Конституционния съд, Върховния касационен съд, Върховния административен съд и Комисията за защита на конкуренцията; особености и основни правила, уреждащи отношенията на адвоката с клиентите; особености и основни правила, уреждащи отношенията на адвоката със съда; особености и основни правила, уреждащи отношенията между адвокатите.

#### *Методи на изследване:*

Аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; аксиологичен (ценностен) метод; организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; социологически метод; институционален метод; структурно-функционален метод; метод на case studies (представяне, преглед и критичен анализ на конкретни решения); смесен метод.

#### *Резултати от изследването:*

Темата, разгледана в контекста на анализ на проблемите и вижданията, отразени в релевантните решения на Конституционния съд, редица съдебни решения и практиката на Европейския съд по правата на човека в Страсбург, е научна новост в конституционноправната теория и самото ѝ подробно разработване може да се приеме

за полезно в светлината на обучението по учебната дисциплина „Организацията на правозащитните институции“, която традиционно се приема като част от конституционноправните науки, както и като опора за въвеждането на нова учебна дисциплина „Адвокатура“ в обучението по специалността „Право“.

За първи път в конституционноправните науки е направен опит за систематично и задълбочено разглеждане на конституционния статут и конституционната значимост на адвокатурата и упражняването на адвокатската професия като вид конституционна дейност. Изяснени са най-важните аспекти и особености на адвокатурата като конституционна правозащитна институция и корпорация на публичното право, разполагаща с известни публичноправни функции, като изследването по тези въпроси е извършено в контекста на практиката на българския Конституционен съд и Европейския съд по правата на човека в Страсбург.

В изследването съществуващото научно знание по тази важна материя е надградено и може да бъде представено като специална част от предмета на учебната дисциплина „Организация на правозащитните институции“. По този начин постепенно и последователно се създават благоприятни предпоставки за бъдещо въвеждане на нова учебна дисциплина „Адвокатура“ в обучението по специалността „Право“ и изследването може да се приеме и като предложение в тази насока.

Изследваните въпроси надхвърлят конституционноправната материя и има комплексен интердисциплинарен характер. При разработването на проблематиката са приложени значителни познания в различни правни области и способност за комплексност и в същото време стремежът е бил и за постигане на синтез при изложението на разработваните въпроси.

Въз основа на изследване на приложимата нормативна уредба и анализ на конституционната юриспруденция е обоснован важният извод, че адвокатурата по своята същност е конституционна и правозащитна институция, а нейната дейност е конституционна дейност. Адвокатската професия е единствената свободна юридическа професия, на която Конституцията посвещава разпоредби, а това само по себе си е доказва тезата за голямото обществено значение и конституционна важност на тази професия. Изразена е позицията, че адвокатурата, наред с различните аспекти на правозащитните функции, които осъществява, е една и от институционалните гаранции за осигуряването на принципа на разделението на властите, както и за опазването на разграничението между политическата държава и гражданското общество.

Изведена е тезата, че адвокатурата е конституционна институция, която по своята същност е „трансмисията“, опосредяваща връзката между правните субекти, от една страна, и целия сложен комплекс от процесуални механизми и правни режими за защита на техните права и свободи. Конституционната дейност, осъществявана от адвокатурата, е дефинирана като висококвалифицирана професионална правна помощ, чрез която правните субекти се ориентират по-адекватно и по-лесно в „лабиринта“ от нормативни инструменти и процедурни правила, свързани с упражняването и защитата на техните права и законни интереси. Направен е изводът, че благодарение на тази помощ правните

субекти получават възможността да упражняват правата си по-ефективно и по-пълноценно, реализирайки по този начин пълния им юридически, социален и икономически потенциал.

В светлината на конституционната юриспруденция и практиката на Европейския съд по правата на човека в Страсбург се аргументира тезата, че адвокатурата е корпорация на публичното право със задължително членуване в нея на адвокати и разполага с известни публичноправни функции за организиране, контрол и дисциплинарна власт спрямо адвокатите.

Въз основа на представяне и анализ на релевантната съдебна практика на Върховния касационен съд се обосновава основополагащият извод, че функциите на адвокатурата са силно свързани с конституционното право на защита по чл. 56 от Конституцията и че адвокатската професия, независимо от установения принцип на самоиздръжка, по който същата се доближава до стопанската дейност в най-общ смисъл, има специфична регламентация от гледна точка на управление и на предметен обхват.

Въз основа на някои решения на Комисията за защита на конкуренцията („КЗК“) се извежда изводът, че член 2, ал. 1 от Закона за адвокатурата, който предвижда адвокатската дейност да се осъществява чрез самоиздръжка на адвоката, означава, че за извършваните от него дейности той винаги получава заплащане, т.е. адвокатската дейност винаги е възмездна.

Отново в светлината на практиката на КЗК е обоснован изводът, че поради възмездния характер на адвокатската дейност, по своето естество тя представлява независима стопанска дейност. Тя попада в обхвата на понятието „стопанска дейност“, изведено от практиката на Съда на Европейските общности, доколкото представлява извършвана редовно или по занятие платена дейност „предоставяна от свободни професии без значение от целите и резултатите на дейността“. В подкрепа на тази квалификация на адвокатската дейност е и обстоятелството, че адвокатите и адвокатските дружества се третират като данъчно задължени правни субекти. Представена е аргументацията на виждането, че адвокатските дружества са „предприятия“ по смисъла на Закона за защита на конкуренцията и в качеството си на такива осъществяват стопанска дейност на територията на Република България. Ето защо спрямо тях принципно са приложими правилата за конкуренция.

От практиката на Върховния административен съд („ВАС“) е обоснована тезата, че целта на ЗПП е да гарантира равен достъп на лицата до правосъдие чрез осигуряване на ефективна правна защита, със средства, осигурени от републиканския бюджет. Смишълът на нормите е да създадат възможности за всички граждани, независимо от имущественото състояние да получат квалифицирана адвокатска помощ и защита пред всички съдебни инстанции и това съответства на изискванията на чл. 47 от Хартата за основните права на Европейския съюз и принципа на чл. 6 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („КЗПЧОС“).

Въз основа на съответната практика на ВАС е изведена тезата, че целите, от които се ръководи адвокатската дейност, имат обществената значимост – подпомагане на

гражданите и юридическите лица при защитата на техните права и законни интереси, а упражняването на адвокатската професия е конституционна дейност за правно съдействие и защита на свободите, правата и законните интереси на правните субекти.

В контекста на съдебната практика на ВАС е представено разбирането, че в различните ѝ проявни форми дейността на адвоката законодателно е формулирана като защита на правата и законните интереси на неговите „доверители и подзащитни“, а ако се извършва пред съда, тази дейност е определена като „представяване и защитаване на доверителите и подзащитните“. Представено е виждането на ВАС, че основният, съществен елемент от правото на защита е правото на гражданите да защитават правата си чрез използването помощта на квалифицирано лице защитник - адвокат. Единствено от волята на гражданина зависи дали да се възползва от това си конституционно право и да възложи защитата си на адвокат. Въз основа на съответните разпоредби от КЗПЧОС и Международният пакт за граждански и политически права е изведен изводът, че адвокатът може да извършва защита на права и законни интереси на определено лице само доколкото е избран от същото, доколкото е натоварен с доверието му по волята и преценка на последния.

На позитивноправна основа са систематизирани и изяснени аспектите и особеностите на основните принципи при упражняването на адвокатската професия, както и особеностите и основните правила, уреждащи отношенията на адвоката с клиентите, отношенията на адвоката със съда и отношенията между адвокатите.

### **Научен труд (публикация) № 5: Студия**

**Петър Илиев. Конституционноправни аспекти на правото на собственост в контекста на юриспруденцията на българския Конституционен съд. – В: Конституционни изследвания 2012-2013 г. Конституционноправни защита на основните права и свободи, ISBN 978-954-07-3786-7, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014 г., 85-130.**

*Цел и задачи на изследването:*

Да изследва, анализира и систематизира най-важните конституционноправни аспекти на правото на собственост в светлината на юриспруденцията на българския Конституционен съд.

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Изследвани са и анализирани всички значими конституционноправни аспекти на правото на собственост в контекста на релевантните решения на Конституционен съд на Република България, които могат да бъдат приети за основополагащи в сферата на тази специфична правна материя. Противоречивата практика на Конституционния съд по тези въпроси, особено в последните години, е проблем, който поражда много и важни въпроси пред научната общност, правораздаването и нормотворчеството и тези въпроси изискват

отговори, свързани с необходимостта от решаване на проблема. Друг проблем е липсата на цялостни и нови научни изследвания по този въпрос.

Проблемите са актуални и значими и са в област от съществен интерес за науката и практиката. Установените проблеми са необходимите предпоставки за необходимостта от задълбочено научно изследване по темата. Актуалността на проблемите, изследвани в труда, произтича новите тенденции и промените в икономическата система, икономическите условия и икономическите отношения, а това неминуемо се отразява и на аспектите и особеностите на правото на собственост, което е основа на цялото стопанство, а това води до обосноваване на критични възгледи към съществуващата конституционна юриспруденция относно конституционните аспекти на правото на собственост. Значимостта на проблемите, изследвани в труда, произтича от важното място и роля на правото на собственост и неговите конституционноправни аспекти и необходимостта от задълбочено изследване на проблемите и намиране на варианти за решаването им. Актуалността и значимостта на труда произтичат и от необходимостта от развитие на научното знание по тази тема за целите на повишаване на ефективността на прилагането на конституционноправните аспекти на правото на собственост в практиката.

#### *Методи на изследване:*

Метод на case studies (представяне, преглед и критичен анализ на конкретни решения); аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; аксиологичен (ценностен) метод; организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; исторически метод; смесен метод.

#### *Резултати от изследването:*

Особено достойнство на труда е анализът на голям брой решения на Конституционния съд, а това е източник на ценна информация и изводи относно същностни аспекти на разглежданата проблематика. Използваният научен подход на задълбочено представяне и критичен анализ на най-важните решения на Конституционния съд под формата на case studies илюстрира нагледно практическото приложение на изложените тези и обосноваваните изводи.

Осъществено е надграждане и обогатяване на съществуващото научно знание по разглежданата проблематика в светлината на натрупаната през последните години конституционна юриспруденция, като са представени противоречията и са обосновани принципни тези, изводи и заключения, които може да бъдат добра основа за преодоляването на проблемите и възстановяването на хармоничната линия във вижданията на Народното събрание и разбиранията на Конституционния съд за конституционноправните аспекти на правото на собственост.

В светлината на решенията на Конституционния съд е изяснено, че при упражняването на частната собственост всички правни субекти са равнопоставени (член 19, ал. 2 и 4 се отнасят не само за гражданите и юридическите лица, но и за държавата и

общините), систематизирани са разграничителните критерии в конституционната юриспруденция, въз основа който да се определи коя собственост следва да се счита за частна и коя за публична.

Представено е виждането на Конституционният съд, че изключителната собственост на държавата върху обектите, посочени в чл. 18, ал. 1 от Конституцията, е публична, т.е. става въпрос за особен вид публична държавна собственост и според Конституционния съд останалите обекти и ресурси, които са собственост на държавата и общините, са тяхна публична или частна собственост в зависимост от вида и предназначението им и следва да се обърне внимание на още две характеристики на обектите на изключителната собственост на държавата: тези обекти на публичната държавна собственост могат да принадлежат само на държавата и те са посочени в самата Конституция поради важноста, която имат, и по този начин е осигурена тяхната неотчуждаемост чрез норма от конституционен ранг.

Въз основа на практиката на Конституционния съд е изведена тезата, че изключителната държавна собственост е онази собственост на обектите и ресурсите, визирани в чл. 18, ал. 1 от Конституцията, която е преценена като такава с национална публичноправна значимост и всеобща полезност, т.е. националната публичноправна значимост и всеобщата полезност са двата основни белега, с които се характеризират обектите, обявени в чл. 18, ал. 1 от Конституцията за изключителна държавна собственост. Представена е тезата, че публичноправната значимост може да бъде определена по различни начини и критерии, например в зависимост от икономическата стойност и характеристика на обекта, неговата уникалност и др.

В контекста на решенията на конституционната юрисдикция е обоснован изводът, че Конституцията закриля собствеността в широкия смисъл на думата, т.е. всички права с икономическа стойност, включително и вземанията. Така например едно частноправно вземане не може да бъде обявено за държавно. То може да бъде принудително отчуждено, но само при условията на чл. 17, ал. 5 от Конституцията – наличие на държавни нужди, които не могат да бъдат задоволени по друг начин и след предварително и равностойно обезщетение.

Въз основа на редица решения на Конституционния съд с още допълнителни аргументи се подкрепя основополагащия извод за по-широкото разбиране на Конституционния съд относно правото на собственост по чл. 17 от Конституцията. Като се има предвид това схващане на Конституционният съд, би могло да се добави извън контекста на горепосоченото решение, че закрилата по чл. 17 от Конституцията обхваща вземанията, вещните права, както и всички останали имуществени права. Представено е виждането, че е противоконституционно държавата чрез закон, приет от Народното събрание, а не по съглашение с някоя от страните, да се намесва („встъпва“) в съществуващо правоотношение между равнопоставени частноправни субекти, като превръща себе си в участник в това правоотношение и определя условията, при които то да се развие. Аргументирана е тезата, че е конституционно недопустимо държавата да поставя себе си в положение на привилегирована страна в правоотношението, като чрез

закона създава възможност да изпълни задълженията, в които е встъпила, чрез прихващане със свои насрещни вземания.

В светлината на практиката на Конституционния съд е представен възгледът, че упражняването на правото на частна собственост по необходимост включва установената със закон процедура за събирането на вземанията. Тази равнопоставеност според Конституционния съд се отнася както до материалното съдържание на правото на собственост, така и до процесуалните гаранции за неговата защита – чл. 17, ал. 1 от Конституцията и тя е необходима предпоставка за участието на държавата като равноправен субект на стопански отношения в условията на пазарно стопанство. Конституцията изключва възможността за създаване на трети, междинен вид собственост – частна собственост, която се ползва от режима на публичната. Конституционният принцип на равнопоставеност на титулярите на правото на частна собственост изключва създаването на специален ред, различен от общия ред за събиране на частните държавни вземания.

Съгласно юриспруденцията на Конституционния съд и в контекста на изясняването на същността на имуществените права е изведено схващането, че държавата не може чрез закон едностранно да изменя условията на договор, който е сключила и е недопустимо тя със закон да създава за себе си по-изгодни и привилегирани правила по вече сключени договори.

Разбирането на Конституционния съд за неприложимостта на способа за принудителното изпълнение срещу вещи и парични суми – собственост на държавата може основателно да бъде критикувано, защото по същество то е в противоречие с по-ранната юриспруденция на КС, в която се споделя схващането, че упражняването на правото на частна собственост по необходимост включва установената със закон процедура за събирането на вземанията. Може да се заключи, че по-новата юриспруденция на Конституционния съд е в пълно противоречие с по-старите, но правилни разбирания на самия Конституционен съд. Следователно правилното конституционноправно разбиране би било, че следва да се допусне по отношение на държавните учреждения принудително изпълнение върху средства, вещи и активи, които са частна държавна собственост и този извод произтича от принципната конституционноправна разлика и разграничение между частната и публичната собственост на държавата. Конституционната юрисдикция неправилно смята в по-новата с практика, че действията на финансовият орган на учреждението-длъжник, както и задължителната намеса на висшестоящия орган, не могат никога да бъдат произволни. Последният извод на Конституционния съд не отговаря на фактите от обективната действителност и практиката, когато именно кредиторът със съдебно признато вземане понякога се оказва в безпомощното правно положение на субект, който „моли” държавното учреждение да изпълни задължението си, а държавното учреждение така и не изпълнява – нито през текущата финансова година, нито през следващите финансови години. По този начин интересите на кредитора могат да останат пренебрегнати и сериозно засегнати, а произволът на определени държавни учреждения може да се превърне в тяхна константна практика именно поради липсата на адекватни и ефективни

средства, чрез които кредиторът да събере вземането си срещу държавното учреждение-длъжник.

Също в по-новата си юриспруденция Конституционният съд поддържа спорното разбиране, че е напълно конституционносъобразно въвеждането на привилегирован процесуален механизъм за събиране на вземанията на банките (облекчен, опростен, ускорен и по-евтин процесуален ред). Такива решения на Конституционния съд създават опора за прецедент, който в бъдеще може да създаде много проблеми за решаване пред законодателя и пред самата конституционна юрисдикция. Ще дойде време, когато по отношение на конституционния принцип за равнопоставеност между частноправните субекти при осъществяването на стопанска дейност ще има повече въпроси, отколкото рационални и логични отговори, които може да даде Конституционният съд. Противоречията в практиката на Конституционния съд по тази проблематика все по-трудно в бъдеще ще могат да бъдат представяни чрез мекия и деликатен израз „развитие в юриспруденцията на Конституционния съд”. Нещо повече – тези противоречия понякога засягат конституционните основи на икономическата система на Република България, устоите на частната собственост и принципите на свободната пазарна икономика.

#### **Научен труд (публикация) № 6: Статия**

**Petar Iliev. *Constitutional Foundations of National Security*. – In: *Modern Dimensions in European Education and Research Area (Съвременни измерения на европейското образователно и научно пространство)*, ISSN 2367-7988, Volume 10/2022, Academic Publisher “Za bukvite – O pismeneh” (издателство „За буквите – О Писменех”), University of Library Studies and Information Technologies (Университет по библиотекознание и информационни технологии), 2022 г., 212-219.**

*Цел и задачи на изследването:*

Да систематизира, изясни и анализира аспектите и особеностите на конституционните основи на националната сигурност в светлината на решенията на Конституционния съд и конституционноправната теория и да надгради научното знание по проблематиката.

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

През призмата на конституционната юриспруденция и публичноправната теория са систематизирани, изяснени и анализирани аспектите и особеностите на конституционните основи на националната сигурност в нейното правно битие на конституционен принцип и конституционна ценност, както са разгледани връзките и взаимодействията между националната сигурност и други основополагащи конституционни принципи и ценности.

Развитието на юриспруденцията на Конституционния съд по тези въпроси, особено в последните двадесет години, е фактор, който поражда много и важни въпроси

пред научната общност, практиката и нормотворчеството и тези въпроси изискват отговори и поставят на дневен ред необходимостта от решаване на натрупаните проблеми. Друг проблем е липсата на цялостни и нови научни изследвания по този въпрос, разглеждащи тази проблематика през призмата на практиката на Конституционния съд и конституционноправната доктрина. Установените проблеми са необходимите предпоставки за необходимостта от задълбочено научно изследване по темата.

Проблемите са актуални и значими и са в област от съществен интерес за науката и практиката. Актуалността на проблемите, изследвани в труда, произтича новите геополитически тенденции, трансформации и кризисни ситуации в системата на националната сигурност и динамиката на разпределението на правомощията на висшите институции на властта в сферата на националната сигурност и отношенията помежду им, а това логично рефлектира и на аспектите и особеностите на конституционните основи на националната сигурност. Значимостта на проблемите, изследвани в труда, произтича от важното място и роля на конституционните основи на националната сигурност и необходимостта от задълбочено изследване на проблемите и намиране на варианти за решаването им. Актуалността и значимостта на труда произтичат и от необходимостта от развитие на научното знание по тази тема за целите на повишаване на ефективността на правоприложната практика в сферата на конституционноправните аспекти на националната сигурност.

Обосновават се в правната теория критични възгледи към съществуващата конституционна юриспруденция и правоприложна практика по въпросите за конституционните основи на националната сигурност.

#### *Методи на изследване:*

Метод на case studies (представяне, преглед и критичен анализ на конкретни решения), аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); аксиологичен (ценностен) метод; организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; институционален метод; смесен метод.

#### *Резултати от изследването:*

Специална черта на труда е анализът на съществен брой решения на Конституционния съд, а това извлича полезна информация, която обосновава важни заключения относно същностни страни на разглежданите въпроси. Приложеният научен подход на задълбочено представяне и критичен анализ на най-важните решения на Конституционния съд под формата на case studies (представяне, преглед и критичен анализ на конкретни решения) илюстрира нагледно практическото приложение на изложените тези и обосновават изводи.

Осъществено е надграждане и обогатяване на съществуващото научно знание по разглежданата проблематика в светлината на натрупаната през последните години конституционна юриспруденция, като са представени противоречията и са обосновани принципни тези, изводи и заключения, които може да бъдат добра основа за

преодоляването на проблемите и възстановяването на хармоничната линия в разбиранята на Народното събрание, правителството и Конституционния съд за конституционните основи на националната сигурност.

Обоснована е тезата, че националната сигурност е конституционна ценност и има принципна конституционна значимост в правната система, юриспруденцията и политическата практика на демократичните и правови държави. За задълбоченото и цялостно изясняване на юридическата същност и съдържанието на понятието „национална сигурност“ винаги е необходим конституционноправен анализ и научно изследване, използващо методологията, инструментите, способите и научните конструкции на конституционноправната наука. Това е така, защото първичните правни основи на националната сигурност са установени, уредени и гарантирани във всички модерни конституции. Оттук следва, че тези основи са преди всичко конституционни.

Аргументирано е виждането, че има силна и неразривна връзка между националната сигурност, от една страна, и другите основни конституционни принципи и ценности, каквито са суверенитетът, разделението на властите, правовата държава (господство на правото), независимостта и териториалната цялост на държавата, върховенството на конституцията, основните принципи на политическата и икономическата система, разграничението между политическата държава и гражданското общество, основните права и свободи и техните конституционни гаранции, от друга страна.

Изразена е позицията, че една от най-важните конституционни и институционални гаранции за националната сигурност, суверенитета, независимостта и териториалната цялост на държавата са въоръжените сили. Това доказва наличието на общ конституционен и гаранционен механизъм от институционален тип, който обезпечава както националната сигурност, така и другите близки до нея конституционни принципи и ценности, с които тя е свързана в единно органично цяло и своеобразна кибернетична система. Това разбиране потвърждава наличието на стабилни конституционни основи на националната сигурност и разкрива широкия конституционен контекст, в който същността и съдържанието на тази ценност следва да бъдат анализирани за целите на научния дискурс и конституционноправната практика. Това е така, защото именно конституционното право полага фундаменталните правни основи на националната сигурност и урежда нейните най-важните конституционни гаранции.

Аргументирана е тезата, че конституционното право е правният отрасъл, който превръща националната сигурност във висша юридическа ценност и ѝ придава конституционен смисъл, конституционно съдържание и конституционен ранг. Именно конституционното право изгражда цялата сложна система от най-значими и основополагащи конституционни принципи и ценности, важна част от които е и националната сигурност. От една страна, това доказва по безспорен и категоричен начин органичната и функционална връзка между националната сигурност и конституционното право, а от друга страна установява техните общи конституционни основи, защото в крайна сметка и националната сигурност, и конституционното право имат една и съща юридическа база, която се намира в конституцията като Основен закон и Върховен закон.

Висшите институции на държавната власт (парламент, правителство и държавен глава) имат редица конституционни правомощия в сферата на националната сигурност и отбраната. Направен е изводът, че хармоничното взаимодействие, сътрудничество и координация между тези висши държавни органи е една от гаранциите за пълноценна и ефективна защита на националната сигурност като конституционна ценност.

Изведена е тезата, че планирането, подготовката, организацията и финансовото осигуряване в сферата на националната сигурност са от изключително голямо значение за гарантирането и на другите конституционни ценности и принципи като суверенитета, независимостта и териториалната цялост на държавата, а оттам и живота, здравето и основните права и свободи на гражданите.

### **Научен труд (публикация) № 7: Статия**

**Петър Илиев. Ратификационните правомощия на Народното събрание и международните договори в контекста на юриспруденцията на Конституционния съд на Република България. – В: Конституционни изследвания 2014-2015 г. 25 години демократична трансформация в Република България, ISBN 978-954-07-4298-4, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2017 г., 134-143.**

*Цел и задачи на изследването:*

Да систематизира и анализира ратификационните правомощия на Народното събрание и международните договори в светлината на юриспруденцията на Конституционния съд на Република България и да надгради научното знание в тази интердисциплинарна правна сфера.

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Колизиите в юриспруденцията на Конституционния съд по въпросите за ратификационните правомощия на Народното събрание и международните договори създават проблеми, които поставят въпроси пред публичноправната теория и международната практика, изискващи отговори.

Актуалността на проблемите, изследвани в труда, произтича новите геополитически предизвикателства и глобални промени в системата на международните отношения и международното публично право като техен регулатор и динамиката на взаимодействията между вътрешното право и международното публично право. Тези фактори се отразяват и на практиката на Конституционния съд и понякога водят до вътрешни противоречия и неясноти в нея, които стават основание за критични позиции.

Значимостта на проблемите, разглеждани в труда, произлиза от важното конституционноправно място и публичноправна роля на правомощията на Народното събрание в сферата на международните договори и международните отношения на Република България.

Изследвани са видовете международни договори, които задължително подлежат на ратифициране или на денонсиране със закон; изяснен е въпросът дали освен изброените

в чл. 85, ал. 1 от Конституцията международни договори, Народното събрание може да ратифицира и денонсира и други; разгледана е дефиницията за „международен договор“ в юриспруденцията на Конституционния съд; обсъдени са конституционните изисквания за предимството на международните договори над нормите на вътрешното законодателство, които им противоречат; коментирано е положението и правното действие на заварените международни договори, ратифицирани от България преди влизането в сила на Конституцията; систематизирани са важните особености на изискването за ограничаване на принципа за прякото действие на международните договори в областта на наказателното право и спецификите на този вид международни договори; изяснена е същността на денонсирането на международни договори; обсъдени са въпросите за същността на ратификационния закон като закон във формален смисъл.

#### *Методи на изследване:*

Метод на case studies (представяне, преглед и критичен анализ на конкретни решения), аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; институционален метод; смесен метод.

#### *Резултати от изследването:*

Разглежданите проблеми надхвърлят границите на конституционното право и имат комплексен и интердисциплинарен характер, поради което при разработването им са приложени познания от различни правни отрасли (конституционно право, международно публично право, обща теория на държавата) и способност за комплексност при изложението на разработваните въпроси.

Полезна особеност на труда е обсъждането и систематизацията на възгледите и схващанията в релевантните по тази материя решения на Конституционния съд на Република България, както и връзките помежду им, а това е източник на важна информация и заключения относно особеностите на обсъжданите въпроси.

Използваният в труда научен подход на представяне и критичен анализ на най-важните в обсъжданата правна материя решения на Конституционния съд под формата на case studies (проучвания на конкретни казуси) показва ясно практическото приложение на изведените тези, аргументираните изводи и направените заключения.

В юриспруденциален аспект и в контекста на конституционноправната теория и международноправната доктрина в научния труд са дефинирани и изяснени важни правни понятия от правната сфера, касаеща ратификационните правомощия на Народното събрание и международните договори на Република България. Направена е юридическа характеристика на тези понятия и са представени спецификите и аспектите на правната им същност.

Цялостният и критичен анализ на практиката на Конституционния съд и правната уредба добавя полезност на изследването за практикуващите юристи и специалисти по международни отношения.

Представена е критичната позиция, че Конституционният съд на Република България споделя доста спорната теза, че освен изброените в чл. 85, ал. 1 международни договори, Народното събрание може да ратифицира и денонсира и други. Изведен е изводът, че Конституционният съд извършва неправилно разширително тълкуване на чл. 85, ал. 1 от Конституцията, за което могат да се обосноват принципни критични забележки.

Разгледана е дефиницията за „международни договори“, поддържана в конституционната юриспруденция, а именно че международните договори по своя характер представляват двустранни и многостранни международни споразумения, сключени между държави с участие на Република България и регулирани от международното право, независимо от тяхната форма и наименование (договори, пактове, съглашения, протоколи и др.)

Обсъден е въпросът, за конституционната недопустимост на сключването на международни договори, противоречащи на конституционните разпоредби. В тази насока е отделено особено внимание на правомощието на Конституционния съд по чл. 149, ал. 1, т. 4 от Конституцията, по силата на което Конституционният съд може да се произнесе за съответствието на сключените от Република България международни договори с Конституцията преди ратификацията им, което е особена хипотеза на предварителен (превантивен) конституционен контрол. Представен е изводът, че за разлика от по-ранната си юриспруденция Конституционният съд понастоящем поддържа становището, че след ратификацията на съответния международен договор той, заедно с ратификационния акт, съставляват единно и неделимо органично цяло и поради това обект на конституционен контрол след ратификацията може да бъде както ратификационният закон, така и нормите от ратифицирания международен договор. Този извод се основава на разбирането, че ратификационният (утвърждаващият) закон инкорпорира утвърдения международен договор и би трябвало двата да бъдат разглеждани като един цялостен акт, който може да бъде оспорван като противоконституционен във всичките му части. Оттук следва и заключението, че евентуалната противоконституционност на международния договор прави противоконституционен и акта за ратификацията му.

Разгледани са условията и изискванията, при които международните договори, сключени от Република България стават част от вътрешното право на страната и имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат.

Обсъдени са и правните последици, свързани с правното положение на онези международни договори, при които някое от горепосочените условия и изисквания не е изпълнено.

Изследван е и въпросът за правното действие на заварените международни договори при сегашната Конституция и въз основа на практиката на конституционната юрисдикция е изведена тезата, че то се определя в зависимост от следния критерий: дали е съществувало задължение за обнародването им или не.

Коментиран е въпросът за принципа за прякото действие на международните договори в областта на наказателното право и е изведено разбирането, че този принцип е съществено ограничен поради особеностите и структурата на наказателноправните норми. В контекста на практиката на Конституционния съд е установено положението, че в международните договори обикновено не се определят съставите на престъпленията и видът и размерът на наказанията, а само се посочват в по-общ вид основните признаци на деянията (действия и бездействия), обявени за престъпни, като на отделните държави се предоставя да конкретизират и детайлизират престъпните състави и да определят наказанията. В конституционната юриспруденция се приема, че осъществяването на наказателната отговорност на извършителите на престъпленията е суверенно право на всяка отделна държава и следователно е въпрос, пряко свързан със суверенитета. Изведена е тезата, полезна за нормотворческата и правораздавателната практика, че употребените в международните договори изрази и понятия, които се съдържат като елементи в престъпни състави, предвидени във вътрешното законодателство, обаче могат да служат за смислово поясняване на тези състави или елементи от тях.

Изследван е и въпросът за определянето на денонсирането като форма на отмяна на ратифициран международен акт и е изяснена правната последица от това, а именно че с денонсирането Република България престава да бъде субект по този договор. Представена е тезата, че денонсирането има действие само за в бъдеще.

Подкрепено е виждането за формалния характер на ратификационния закон и в този контекст е обоснована тезата, че с такъв закон всъщност се осъществява само едно утвърждаване на вече сключения международен договор, а това е класически пример за един особен вид закон, а именно „закон във формален смисъл”.

#### **Научен труд (публикация) № 8: Статия**

**Петър Илиев. *Правна същност на решенията на Народното събрание.* – *Общество и право*, ISSN 0204-85-23, бр. 2/2015, издание на Съюза на юристите в България, София, 2015, 17-26.**

#### *Цел и задачи на изследването:*

Да систематизира, класифицира и изясни от правно-теоретична и практическа гледна точка особеностите и аспектите на правната същност на решенията на Народното събрание в качеството им на ненормативни юридически актове на парламента, като се посочат конкретни примери от парламентарната практика.

#### *Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Противоречията в парламентарната практика и правната теория по въпросите за правната същност на решенията на Народното събрание създават проблеми, за които научната общност трябва да представи варианти за решаването им. Тези проблеми са актуални и значими и са в област от голям интерес за науката и парламентарната

практика. Установените проблеми дават импулс за настоящото изследване по темата с предимно практическа насоченост, но и с определен научно-теоретичен фокус.

Актуалността на проблемите, изследвани в труда, е свързана с динамиката на осъществяването на онези правомощия на Народното събрание, чийто правен резултат е приемането на решения като ненормативни юридически актове. Понякога Народното събрание допуска грешки и неточности в своята дейност именно поради неразбиране от страна на народните представители на особеностите на правната същност на парламентарните решения, а това дава повод за критични възгледи към част от съществуващата парламентарна практика през изминалите години.

Значимостта на проблемите, изследвани в настоящия труд, произтича от конституционното място на Народното събрание и важната роля на неговите решения в системата на разделението на властите в контекста на особеностите на парламентарното управление в Република България и необходимостта от преосмисляне и обсъждане на натрупаните през годините проблеми с оглед на очертаването на варианти за рационалното им решаване.

Актуалността и значимостта на изследването имат за предпоставка и нуждата от ново надграждане на научното знание по тази значима тема и стремежа към посочване на предложения и препоръки за решаване на проблемите.

Изведени и анализирани са особеностите и аспектите на правната същност на решенията на Народното събрание; обсъдено е правното действие на парламентарните решения; систематизирани и класифицирани са различните видове парламентарни решения; особено внимание е отделено на специфични особености на конститутивните и констативните решения на Народното събрание; изяснени аспектите на парламентарната процедура по приемане на решенията: анализирани са особеностите на фазите по внасяне, обсъждане, гласуване и обнародване на решенията на Народното събрание; изследвана е правната същност, характерът и правните последици на решенията на вътрешните органи на Народното събрание – председател и заместник-председатели на Народното събрание и парламентарни комисии.

#### *Методи на изследване:*

Метод на case studies (представяне, преглед и критичен анализ на конкретни решения), аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; исторически метод; институционален метод; смесен метод.

#### *Резултати от изследването:*

Полезна черта на труда е разглеждането и систематизацията на позициите и разбиранията в голям брой решения на Народното събрание, касаещи отношенията му с правителството и поставянето на големия въпрос дали парламентът може да задължава правителството да реши или извърши нещо или може само да му препоръчва, но без да го задължава, като представените в изследването примери са източник на ценна информация и изводи относно същностни аспекти на разглежданата проблематика.

Използваният научен подход на представяне и критичен анализ на най-важните в разглежданата правна сфера решения на Народното събрание във вида на case studies (проучвания на конкретни казуси) илюстрира практическата реализация на аргументираните тези. Последните се явяват основа за формулираните в труда изводи и препоръки за решаването на установените проблеми.

Изводите и предложенията в изследването са добра основа за бъдещото обогатяване на научните изследвания и дебати по тези правни въпроси и подпомагат парламентарната практика.

Изведена е тезата, че съществена част от решенията на Народното събрание са конститутивни и са дадени редица примери, но има и значителен брой констативни решения.

Изведен е изводът, че ненормативните решения на Народното събрание могат да се класифицират в зависимост от вида на упражнените правомощия, т.е. именно видът на упражнените парламентарни правомощия се явява разграничителният критерий в случая.

Обоснована е важната теза, че в контекста на българския модел на парламентарно управление е недопустимо парламентът със свои решения да задължава висшите органи на изпълнителната власт да предприемат или да не предприемат определени действия, защото такова едно задължаване представлява неоправдано вмешателство на Народното събрание в дейността на правителството или съответния министър, а това накърнява самостоятелните функции и правомощия на изпълнителната власт и постулатите на принципа на разделение на властите в правовата държава. Народното събрание със свое решение може само да препоръчва на правителството да предприеме или да не предприеме определени действия, но не и да го задължава и да му възлага. Правителството не е подчинен орган на парламента, а е самостоятелен държавен орган, стоящ на върха на изпълнителната власт и е една от висшите институции на властта.

**Научен труд (публикация) № 9: Статия (чийто брой знаци съответства на изискването за брой знаци за студия)**

**Петър Илиев. *Предложения за рационализация на българския модел за разпределение на нормотворческите функции между парламента и правителството.* – В: *Theo Noster, Сборник в памет на гл. ас. Теодор Пиперков, ISBN 978-954-07-3801-7, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2014 г., 290-307.***

*Цел и задачи на изследването:*

За първи път в българската правна наука да се обосноват и да се формулират конкретни предложения за рационализация на българския модел за разпределение на нормотворческите функции между Народното събрание и Министерския съвет чрез въвеждане на института на делегираното законодателство въз основа на успешния

конституционен и практически опит предимно на Испания и частично на Великобритания.

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Актуалността на проблемите, изследвани в труда, произтича от разширяващите се в сравнителноправен аспект тенденции в Европа и по света към въвеждане и прилагане на института на делегираното законодателство в контекста на новите и динамични предизвикателства като недостига на парламентарно време за приемане на закони по всички жизнено важни за обществото въпроси, тенденцията към „технизация” и все по-належащата нужда от експертно техническо познание в законотворчеството, както и нуждата от бърза законодателна реакция при спешни или извънредни ситуации (в национален, регионален или глобален мащаб).

Значимостта на проблемите, изследвани в настоящия труд, произтича от конституционната уредба и важната роля на делегираното законодателство в Западна Европа през последните десетилетия и необходимостта от задълбочено изследване и систематизиране на ценния им опит като добра основа за надграждане на научното знание по тази значима проблематика, особено в контекста на използването на това знание за реализация на възможностите за бъдещо и рационално въвеждане на института на делегираното законодателство и в България, естествено при отчитане на особеностите на българския модел на държавно управление и спецификите на българската система на разделение на властите.

Актуалността и значимостта на изследването произтичат още и от необходимостта от ново развитие на публичноправното знание по тази изключително важна тема и стремежа към обосноваване и формулиране на конкретно, цялостно и завършено предложение *de lege ferenda* за бъдещо въвеждане в Република България на института на делегираното законодателство въз основа на сравнителноправен анализ на успешния конституционен и практически опит предимно на Испания и отчасти на Великобритания.

Изследвани са особеностите на настоящия български модел на разпределение на нормотворческите функции между парламента и правителството; формулирани са причините за необходимостта от въвеждане на института на делегираното законодателство в Република България за в бъдеще; обосновано е предложение за възприемане на някои от ценните и ефективни елементи на испанския модел на делегирано законодателство; формулирани са предложения за модели за контрол върху делегираното законодателство при евентуалното му бъдещо въвеждане *de lege ferenda* в България; направени са предложения за парламентарен контрол върху делегираното законодателство – парламентарен контрол чрез процедура на положителна резолюция, парламентарен контрол чрез процедура на отрицателна резолюция и парламентарен контрол чрез дейността на т. нар. наблюдаваща парламентарна комисия; предложен е вариант за съдебен контрол върху делегираното законодателство; обосновани са и предложения за конституционен контрол върху делегираното законодателство и предложения за обществен контрол, осъществяван от гражданското общество.

*Методи на изследване:*

Аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; исторически метод; социологически метод; институционален метод; структурно-функционален метод; сравнителноправен метод; метод на изучаването на националните правни системи чрез образци; смесен метод.

*Резултати от изследването:*

Научният труд за първи път в българската правна наука обосновава и представя цялостно и завършено предложение de lege ferenda за бъдещо въвеждане в Република България на института на делегираното законодателство въз основа на сравнителноправен анализ на успешния конституционен и практически опит предимно на Испания и отчасти на Великобритания, като са формулирани и конкретни предложения de lege ferenda за установяването на различни видове и форми на контрол върху делегираното законодателство, които са възможни за реализация в контекста на евентуални бъдещи промени в българския модел на парламентарно управление. Освен това за първи път в българската правна наука и в рамките на горепосочените предложения de lege ferenda са изяснени особеностите и са класифицирани разнообразните възможни видове и форми на контрол върху делегираното законодателство при евентуално му бъдещо въвеждане в България. Обосноваването и формулирането в труда предложения de lege ferenda в тяхната съвкупност и в контекста на системните връзки и корелации помежду им имат характера на цялостна теория и стратегия за евентуалното бъдещо въвеждане на института на делегираното законодателство в България.

Полезни за българската правна наука са сравнителноправните прегледи и анализи на особеностите и аспектите на института на делегираното законодателство, както и възможността за приспособяване и евентуално прилагането на нови правни понятия в тази много специфична правна сфера.

Критиката на сега действащия българския модел за разпределение на нормотворческите функции между парламента и правителството, както и заключенията за съществуването на проблеми в тази област са важни предпоставки за формулирането на предложенията de lege ferenda за промени в конфигурацията на нормотворческите функции между парламента и правителството чрез въвеждане на института на делегираното законодателство в Република България за в бъдеще при съответните ефективни форми на контрол.

#### **Научен труд (публикация) № 10: Статия**

**Петър Илиев. *Фактори за нарушаване на компетентността и видове нарушения. Правни средства за отстраняване на последиците от нарушенията на компетентността.* – Норма, ISSN 1314-5126, бр. 7/2014 г., София, издателство „Сиела Норма“, 2014 г., 70-78.**

*Цел и задачи на изследването:*

За първи път в българската публичноправна теория да се систематизират и класифицират факторите за нарушаване на компетентността на държавните органи и да се изведат и очертаят особеностите на най-типичните видове нарушения на принципа на компетентността.

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Противоречията и празнотите в публичноправната доктрина и практиката на българските съдилища по въпросите за факторите за нарушаване на компетентността и видове нарушения наслагват проблеми, които изискват отговори на много и важни въпроси, поставени за решаване пред научната общност, правораздаването и нормотворчеството. Друг проблем е липсата на нови и съвременни изследвания по тези въпроси. Установените проблеми са важни условия за разработването на въпросите в настоящото изследване по темата с юриспруденциална насоченост.

Проблемите са актуални и значими и са в област от голям интерес за науката и правораздавателната практика. Актуалността и значимостта на проблемите, изследвани в труда, произтичат още и от необходимостта от обогатяване и доразвиване на научното знание по тази изключително важна тема.

Систематизирани и класифицирани са групите и подгрупите фактори за нарушаване на компетентността на държавните органи; посочени са най-типичните нарушения на принципа на компетентността; разгледано е изискването за компетентност като едно от изискванията за законосъобразност на публичноправните актове; обсъден е въпросът кой държавен орган е компетентен; класифицирани са видовете компетентност и са представени техните особености; поставен е въпросът за липсата на компетентност като един от най-тежките и най-съществените пороци на публичноправните актове; изяснена е правната същност и особеностите на нищожния публичноправен акт; систематизирани са правните средства срещу нищожността на публичноправните актове, издадени при липса на компетентност.

*Методи на изследване:*

Аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; институционален метод; смесен метод.

*Резултати от изследването:*

Трудът за първи път в българската правна наука цялостно и завършено изследва, анализира, систематизира и класифицира факторите за нарушаване на компетентността на държавните органи и извежда и очертава особеностите на най-типичните видове нарушения на принципа на компетентността. Проблематиката е представена и обсъдена в контекста на най-важните възгледи и схващания в правната доктрина и съдебната практика на върховните съдебни инстанции. Освен това изследването надгражда в нова и практическа насока съществуващото научно знание по разглежданата правна материя.

Полезна черта на труда е представянето, обсъждането и систематизацията на позициите и разбиранята в съдебната практика, както и връзките помежду им, а това е източник на ценна информация и изводи относно същностни аспекти на разглежданата проблематика.

Полезни за науката и практиката са правните прегледи и анализи на отделни правни институти, понятия и съществени аспекти от правната уредба на изследваната материя. В необходимите случаи в труда са анализирани в доктринален, исторически и практически контекст различните схващания и позиции в българската правна наука по поставените въпроси.

Интегралният и критичен анализ на практиката на българските съдилища прави изследването полезно за практикуващите юристи. Формулираните изводи и предложения в труда могат да бъдат основа за бъдещото развитие на правните изследвания и научните дискусии по тази правна материя и са в помощ на правораздавателната и нормотворческата практика.

Обоснован е изводът, че принципът за спазването на компетентността на държавните органи е един от фундаменталните устои на правовата държава и свързаните с нея правна сигурност и правна стабилност.

#### **Научен труд (публикация) № 11: Статия**

**Петър Илиев. Конституционни основи на икономическата система и собствеността по Търновската конституция. – Сборник „135 години от приемането на Търновската конституция“, ISBN 978-954-730-891-6, във връзка с научната конференция, посветена на 135-ата годишнина от приемането на Търновската конституция, организирана от Народното събрание на Република България, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ (15.04.2014 г.). София, издателство „Сибир“, 2014 г., 312-320.**

*Цел и задачи на изследването:*

За първи път в българската правна наука да изследва, анализира, изяснява и систематизира особеностите и аспектите на конституционните основи на икономическата система и собствеността по време на действието на Търновската конституция.

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Противоречията и празнотите в българската правна теория по въпросите за конституционни основи на икономическата система и собствеността по Търновската конституция, създават проблеми, които поставят много и важни въпроси пред научната общност.

Актуалността и значимостта на изследването произтича от необходимостта от нов анализ на следосвобожденската правна уредба на собствеността с високо уважение към същата, исторически паралел с модерните конституционноправни разбираня за собствеността и съвременна преоценка на развитието на научното знание по

изключително важния институт на собствеността в контекста на етапа от развитието на българския конституционализъм, действал по времето на Търновската конституция.

Изследвана е неприкосновеността на правото на собственост и закрилата на частната и обществената собственост по Търновската конституция; разграничени са различните видове титуляри на правото на собственост по Търновската конституция; разгледано е широкообхватното разбиране на Търговската конституция за собствеността и закрилата на имуществените права; изведен е принципът на равнопоставеност между носителите на правото на частна собственост; изяснени са същността и съдържанието на понятието „държавни имоти“ по Търновската конституция; обсъдени са основанията и начините за отчуждаването и обременяването на държавни имоти; посочена е принципната правна възможност чужденци и чужди юридически лица да придобиват права на частна собственост върху недвижими имоти (включително и земя) на територията на Царството; анализирани са основанията и условията („държавна и обществена ползи“ и/или „справедлива предварителна заплата“) за принудителното отчуждаване на имоти, които са частна собственост; разгледано е конституционното право на сдружаване – основа на създаването на търговски дружества като субекти на икономическата система; изяснена е конституционната концепция за разграничението между обществена и частна собственост по Търновската конституция и нейното логично и последователно отражение в следосвобожденския Закон за имуществата, за собствеността и сервитутите („ЗИСС“); обсъдено е, че „публичната“ собственост по смисъла на сега действащата българска Конституция от 1991 г. е своеобразен модерен аналог на следосвобожденското правно разбиране за обществената собственост от епохата на Търновската конституция; изяснена е концепцията за обществените и частните имущества на държавата, т.е. разграничението между обществена и частна държавна собственост по Търновската конституция; коментирани са основанията за трансформация на един обект от обществена държавна собственост в частна държавна собственост на основание отпадането на белега „предназначение за общо ползване или за народна защита“; анализиран е правният режим на обществените имущества на държавата и частните имущества на държавата; посочена е неотчуждаемостта като иманентно качество на обществените имущества на държавата; коментиран е правният режим на водите, които са обществена държавна собственост; обсъдена е забраната за обременяване на обществена държавна собственост с вещни права на трети лица като важен принцип на икономическата система при действието на Търновската конституция и изключенията от тази забрана; разгледани са разграниченията на имуществовата на окръжията и на общините на имущества, които са за общо ползване (наричани още „обществени имущества“) и на частни имущества; коментирана е неотчуждаемостта на обществените имущества на окръжията и на общините и изключенията от този принцип; формулирани са разликите между обществените имущества на държавата и обществените имущества на окръжията и общините.

#### *Методи на изследване:*

Аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; аксиологичен (ценностен) метод; организационен метод;

функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; исторически метод; социологически метод; институционален метод; сравнителноправен метод; метод на изучаването на националните правни системи чрез образци; смесен метод.

*Резултати от изследването:*

Трудът за първи път в българската правна наука цялостно и завършено изследва, анализира, изяснява и систематизира особеностите и аспектите на конституционните основи на икономическата система и собствеността по време на действието на Търновската конституция. Тези особености и аспекти са представени и обсъдени в изследването както в контекста на техните вътрешни съотношения и корелации, така и през призмата на принципите и ценностите на Търновската конституция и правната доктрина в следосвобожденска България.

Разглежданите проблеми надхвърлят пределите на предмета на конституционното право и имат комплексен и интердисциплинарен характер, поради което при разработването на проблематиката са приложени познания от различни области на правото.

В теоретичен аспект и в контекста на принципите и ценностите на Търновската конституция в научния труд са дефинирани и изяснени важни правни понятия, принадлежащи към правната материя, отнасяща се до правото на собственост. Направена е юридическа характеристика на правото на собственост и са анализирани и изяснени особеностите и аспектите на неговата правна същност при действието на Търновската конституцията и тогавашната правна уредба.

Полезни за науката са направеният исторически преглед и анализ на отделни правни институти, понятия и съществени аспекти от правната уредба на правото на собственост в следосвобожденска България.

Търновската конституция защитава правата на собствеността, без оглед на това кой е титуляр на съответното право и без значение на това какъв е обектът (предметът) на това право. Търновската конституция закриля в еднаква степен както правата на частна собственост на частноправните субекти – физическите и юридическите лица, така и правата на обществена и частна собственост на публичноправните субекти - държавата, окръжията, общините и обществените учреждения. По този начин се дава възможно най-широката конституционна закрила на всички видове и форми на собственост, независимо от това кой е титуляр на правата на собственост. Нещо повече – дори не се поставят ограничения на правата на собственост във връзка с поданството на физическите лица (дали са български поданици или чужди поданици), респективно във връзка с това дали юридическото лице е учредено (съответно регистрирано) в Царство България или в друга държава.

Разбирането на Търновската конституция за собствеността е широкообхватно и многоаспектно. В Търновската конституция е отразена модерната за времето си идея, че конституционното понятие за собственост е по-широко и по-богато по съдържание от тясното вещноправно понятие за собственост. Може да се поддържа обосноваването

правен извод, че Търновската конституция закрила всички видове имуществени права (т.е. всички парично оценени права), а не само вещното право на собственост в тесен смисъл. Следва да се сподели становището, че по смисъла на чл. 67 от Търновската конституция в израза „права на собствеността“ следва да се включат всички видове имуществени права, а именно - вещните права (правото на собственост и ограничените вещни права - правото на строеж, правото на ползване, сервитутните права), облигационните права (вземанията), както и имуществените права върху нематериални блага, създадени в резултат на творчески процес (имуществените права, свързани с обекти на интелектуална собственост).

Упражняването на правото на частна собственост по необходимост включва установената със закон процедура за защита на това право. Създателите на Търновската конституция са познавали модерната идея, че практическото значение на определението „частна“ се изразява на първо място в действието на принципа на равнопоставеност между носителите на правото на частна собственост. Тази равнопоставеност се отнася както до материалното съдържание на правото на собственост, така и до процесуалните гаранции за неговата защита.

Духът на Търновската конституция въвежда и гарантира принципа на равнопоставеност като необходима предпоставка за участието на държавата като равноправен субект на частноправни отношения в условията на пазарно стопанство. Това също определя съществено правния облик на конституционните основни на икономическата система в развитието на следосвобожденската българска държава. Недопускането на конституционни привилегии за частната държавна собственост води до изравняването на държавата с другите частноправни субекти и създава в последните конституционно оправдани правни очаквания.

Нещо повече – Търновската конституцията изключва възможността за създаване на трети, междинен вид собственост - частна собственост, която се ползва от режима на обществената (публичната). Следва да се отбележи, че привилегиите при осъществяването на имуществените права на държавата са допустими само и единствено в сферата на обществената (публичната) държавна собственост. Същото обаче не важи за частната държавна собственост. При последната следва да бъде гарантиран принципът на равнопоставеност и недопускане на привилегии.

Особеност на Търновската конституция е, че тя не поставя никакви ограничения във връзка с принципната правна възможност чужденци и чужди юридически лица да придобиват права на частна собственост върху недвижими имоти (включително и земя) на територията на Царството. Това е създавало предпоставки за бързото навлизане на чуждестранни инвестиционни капитали още в първите години след приемането на Търновската конституция. Оттук може да се направи обоснованият извод, че Търновската конституция закрила стопанската дейност не само на българските поданици и юридически лица, но и на чужденците и чуждите юридически лица и се стреми да въвежда условия на равнопоставеност.

Конституционната концепция за разграничението между обществена (публична) и частна собственост не е била чужда за създателите на Търновската конституция. Доказателство за това е фактът, че вещноправната експликация на тази конституционна концепция намира израз по-късно в един от най-ефективните и „дълголетни“ закони в българската законодателна история, а именно Закона за имуществата, за собствеността и сервитутите („ЗИСС“).

При първата българска конституция (Търновската конституция) и при последната българска конституция (Конституцията от 1991 г.) диференциацията между обществена (респективно публична) собственост, от една страна, и частна собственост, от друга страна, се свързва с три основни критерия, които са изяснени

Характерно за обществените имущества на държавата е, че те са неотчуждаеми, а частните имущества на държавата може да се отчуждават съгласно законите, които се отнасят до тях. Следователно един от фундаменталните признаци на обществената държавна собственост при действието на Търновската конституция е забраната за отчуждаването ѝ.

Важен принцип за икономическата система при действието на Търновската конституция е и този за забраната за обременяване на обществена държавна собственост с вещни права на трети лица.

Широкото и богато конституционно разбиране за собствеността според Търновската конституция и приетото на тази основа законодателство на Третата българска държава е важна предпоставка за разгръщането на динамиката на икономическата система и пълноценното развитие на имплицитно заложените в Търновската конституция принципи на свободна стопанска инициатива и относителна юридическа равнопоставеност между различните правни субекти, които са титуляри на правото на частна собственост и участници в частни правоотношения.

### **Научен труд (публикация) № 12: Статия**

**Петър Илиев. *Правомощия на Народното събрание в сферата на отбраната. – Общество и право, ISSN 0204-85-23, бр. 8/2013, издание на Съюза на юристите в България, София, Издателска къща „Фенея”, 2013 г., 29-45.***

*Цел и задачи на изследването:*

Да систематизира, изясни, анализира аспектите и особеностите на правомощията на Народното събрание в сферата на отбраната в светлината на решенията на Конституционния съд, конституционноправната теория и приложимата нормативна уредба и да надгради научното знание по проблематиката

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Колизиите във възгледите на Конституционния съд през изминалите години и „научният вакуум“ в конституционноправната доктрина по въпросите за правомощията

на Народното събрание в сферата на отбраната създават проблеми и поставят въпроси за решаване пред научната общност и конституционната юриспруденция. Проблемите са актуални и значими и са в област от голям интерес за науката и конституционната юриспруденция.

Актуалността и значимостта на проблемите, изследвани в труда, произтичат от новите геополитически предизвикателства, кризисни ситуации и глобални промени в системата на отбраната през последните десетилетия и свързаната с тях динамика на конфигурацията и разграниченията на правомощията на висшите институции на властта в сферата на отбраната, както и спецификите в конституционните правоотношения помежду им. Именно тези фактори водят до необходимостта от обогатяване и доразвиване на научното знание по тази изключително важна правна проблематика.

Изследвани са връзката между отбраната, реализирана от въоръжените сили, и конституционните ценности на суверенитета, сигурността, независимостта на страната и нейната териториална цялост; отбраната на Република България като част от националната сигурност; обща характеристика, систематизация и класификация на правомощията на Народното събрание в сферата на отбраната; решаване на въпросите за обявяване на война и за сключване на мир; разрешаване на изпращането и използването на български въоръжени сили извън страната, както и пребиваването на чужди войски на територията на страната или преминаването им през нея; обявяване на военно или друго извънредно положение върху цялата територия на страната или върху част от нея по предложение на президента или на Министерския съвет; изясняване на особеностите и елементите на понятията за „преминаване“, „пребиваване“, „чужди войски“, „територия на страната“, „изпращане“, „използване“ и „български въоръжени сили“; особености на военния и невоенния характер на преминаването и пребиваването на чужди войски; разграничение на правомощията на Народното събрание и правителството в сферата на отбраната; съотношенията в сферата на отбраната между решенията на Народното събрание, приеманите от него закони и международните договори с военен и военно-политически характер.

#### *Методи на изследване:*

Метод на case studies (представяне, преглед и критичен анализ на конкретни решения), аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; аксиологичен (ценностен) метод; организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; институционален метод; структурно-функционален метод; смесен метод.

#### *Резултати от изследването:*

Трудът систематизира, изяснява, анализира аспектите и особеностите на правомощията на Народното събрание в сферата на отбраната в светлината на решенията на Конституционния съд, конституционноправната теория и приложимата нормативна уредба и надгражда научното знание по проблематиката.

Полезна особеност на изследването е представянето, обсъждането и систематизацията на позициите и разбиранията в решенията на Конституционния съд, както и връзките помежду им, а това е източник на ценна информация и изводи относно важни страни на разглежданите въпроси.

Полезни за науката и практиката са правните прегледи и анализи на отделни правни институти, понятия и съществени аспекти от правната уредба на изследваната материя. В необходимите случаи в труда са анализирани в доктринален и практически контекст различните схващания и позиции в българската правна наука по поставените въпроси.

Интегралният и критичен анализ на конституционната практика прави изследването полезно за практикуващите юристи. Формулираните изводи и предложения в труда могат да бъдат основа за бъдещото развитие на правните изследвания и научните дискусии по тази правна материя и са в помощ на конституционната и нормотворческата практика.

Използваният научен подход на представяне и критичен анализ на най-важните в разглежданата правна сфера решения на Конституционния съд във вида на case studies (проучвания на конкретни казуси) илюстрира практическата реализация на аргументираните тези. Последните се явяват основа за формулираните в труда изводи и препоръки за решаването на установените проблеми.

Представени и анализирани са най-важните решения на Конституционния съд, касаещи правомощията на Народното събрание в сферата на отбраната. Въз основа на юриспруденцията на Конституционния съд са изведени критериите за разграничение между военния и невоенния характер на преминаването и пребиваването на чужди войски на територията на страната, както и изпращането и използването на въоръжени сили извън страната. Посочени са и конституционните линии за разграничаване на правомощията на висшите институции на публичната власт в сферата на националната сигурност и разпределението на компетентността им по тези въпроси. Изяснени са и са дефинирани в светлината на конституционната юриспруденция понятията „преминаване“, „пребиваване“, „чужди войски“, „територия на страната“, „изпращане“, „използване“ и „български въоръжени сили“. Анализирани са разграниченията между видовете актове, чрез които може да бъдат упражнявани правомощията на Народното събрание в сферата на отбраната – решение, закон или международен договор, като са изяснени особеностите на съотношенията помежду им.

### **Научен труд (публикация) № 13: Статия**

**Петър Илиев. *Свободата на религията и вероизповеданията в конституционноправната теория и в юриспруденцията на Конституционния съд на Република България. – Норма, ISSN 1314-5126, бр. 8/2013, София, издателство „Сиела Норма“, 2013 г., 72-85.***

*Цел и задачи на изследването:*

Да систематизира и изясни всички съществени особености и елементи от правната същност на свободата на религията и вероизповеданията в светлината на конституционноправната теория и юриспруденцията на Конституционния съд на Република България, като надгради съществуващото научно познание в тази правна сфера.

*Предмет на изследването, актуалност и значимост на проблемите:*

Правна уредба на свободата на религията и вероизповеданията в Конституцията на Република България; регулация на отношенията между държавата и вероизповеданията; правна същност на принципа на секуларизация; типове отношения между държавата и религиозните общности в зависимост от институционализацията на принципа на секуларизацията (отделяне на вероизповеданията от държавата); особености, връзки и разграничения в предметите на правно регулиране по чл. 13 и чл. 37 от Конституцията; правни аспекти на понятията „вероизповедание“, „религиозна общност“ и „религиозна институция“; триадата „мисъл-съвест-религия“ като проявление на духовно-интелектуалната сфера на личността; правна характеристика и елементи на конституционното право (свобода) на избор на вероизповедание и на религиозни възгледи и правото на сдружаване на религиозна основа (свобода на религиозно сдружаване) в светлината на решенията на Конституционния съд; правни предели и ограничения при упражняване на конституционно гарантираната свобода на вероизповеданието; задължение на държавата да съдейства за поддържане на търпимост и уважение между вярващите от различните вероизповедания, както и между вярващи и невярващи; принцип на ненамеса на държавата във вътрешните дела на религиозните общности и институции; зачитането на религиозната идентичност на личността като основен конституционен принцип в контекста на конституционната юриспруденция и неговата равнопоставеност с принципа за зачитане на атеистичните възгледи; връзка на последните два принципа с върховните конституционни принципи на хуманизъм, търпимост и зачитане на човешкото достойнство (Преамбюла на Конституцията); правото на вероизповедание чрез създаване или участие в религиозна общност и въпросът за юридическата правосубектност на религиозните общности и тяхната регистрация като обособени правни субекти в общото правно пространство; ролята и компетентността на законодателния орган при определяне на реда и условията, при които една религиозна общност може да придобие качеството на юридическо лице;

*Методи на изследване:*

Метод на case studies (представяне, преглед и критичен анализ на конкретни решения); аналитичен метод (метод на анализа); синтетичен метод (метод на синтеза); телеологичен метод; аксиологичен (ценностен) метод; организационен метод; функционален метод; нормативистки и аналитично-нормативен метод; исторически метод; социологически метод; институционален метод; структурно-функционален метод; сравнителноправен метод; метод на изучаването на националните правни системи чрез образци; смесен метод.

*Резултати от изследването:*

Особена черта на изследването е представянето, изясняването и систематизацията на възгледите в решенията на Конституционния съд, както и връзките помежду им, а това дава ценна информация и обосновава важни изводи относно същностни страни на свободата на религията и вероизповеданията.

Използваният научен подход на изясняване и критично обсъждане на водещите в разглежданата правна проблематика решения на Конституционния съд във формата на case studies (проучвания на конкретни казуси) илюстрира практическата реализация на аргументираните тези. Последните се явяват основа за формулираните в труда изводи.

Цялостният и критичен анализ на конституционната юриспруденция е от полза за практикуващите юристи. Формулираните изводи и предложения в труда могат да бъдат основа за бъдещото развитие на правните изследвания и научните дискусии по тази правна материя и са в помощ на конституционната и нормотворческата практика.

Изяснено е схващането, че чл. 13 от Конституцията постулира и гарантира автономията и самоуправлението на религиозните общности и институциите, които те създават при решаването на вътрешните си дела. Държавата не може да се намесва и да администрира вътрешноорганизационния живот на религиозните общности и институции. Това се регулира от уставите и другите им вътрешноорганизационни правила.

Споделено е разбирането, че Конституцията изключва предоставяне на колективни права на различни религиозни групи.

Въз основа на конституционната юриспруденция и правната доктрина е изведено схващането, че традиционността на източно-православното вероизповедание изразява културно-историческата му роля и значение за българската държава, както и актуалното му значение за държавния живот.

Въз основа на практиката на Конституционния съд е подкрепен възгледът, че уважението към религиозната идентичност е основен конституционен принцип, който е произведен от върховните конституционни принципи на хуманизъм, търпимост и зачитане на човешкото достойнство и е обоснован изводът, че българската Конституция и Законът за вероизповеданията съответстват на най-либералните демократични стандарти в тази сфера.